

Édes Anyanyelvünk

XXVII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

2005. ÁPRILIS

ÁRA: 120 FORINT

Szilveszteri retrójárát

Miért érdekes? Retró, retrománia

„A retró és a punk az év divathullámai” (WAH2 Magazin, 2002. december)
„Budapesten retróhisztéria van” (Trencsényi Zoltán)

Retró. Egy önállóvá vált (szótározatlan) szó, egy stílus, egy életérzés. Alighogy átléptünk a 21. századba, máris megjelent az új felfogás, filozófia: a retró. Eddig a század- és az ezredforduló várása volt az uralkodó téma, a mindennapok stílusában pedig a minimál formakultúra (minimalizmus), most már, úgy öt éve sokkal inkább a visszatekintés a megelőző időszakra. Ez a retró.

Különösen a tizen- és a huszonevesek nyelvében figyeltem föl az elmúlt években a *retro*- ~ *retró* szóra, ennek nyomán pedig a szóval jelölt jelenségre. A 21. század elejének fiataljai mintha egy kicsit megcsömöröltek volna koruktól, s szavakban, tárgyokban, viselkedésmintákban a nemrég elmúltat, szüleik fiatalságának világát idézgetik.

„Budapesten retróhisztéria van. Sőt kialakulóban a nagyvárosi retróipar. Újra gyártják a Tisza cipőt és a legendás Trapper farmert. Ismét trafikokba költözött a szextoll az érzékekre még véletlenül sem ható, kifakult szexbombával, ismét kapható a pléhjáték, Moncsicsi, Piramis- és P. Mobil-lemez, egyre-másra nyílnak a régi játékokat, érzékeny, múltbéli apróságokat forgalmazó boltok, kialakulóban van egy retróuniverzum, egy másik Magyarország.” (Trencsényi Zoltán: Retróhisztéria a városban. Népszabadság, 2003. június 13.)

A retró a 21. század elejének, vagyis napjainknak a színes, játékos, naív, nosztalgizáló stílusa. Színes, mert sokféle, játékos és naív, mert kicsit gyermekded, nosztalgizáló, mert a 20. század második felének, leginkább a hatvanas-hetvenes éveknek a világába vezet vissza bennünket. Van, ahol már önálló stílusként emlegetik a zenében, az öltözködésben. Én nyelvi stílusként is meghatározhatónak tartom: egyfajta eklektikus archaizáló stílusnak. A stílus bevezetését Magyarországon Fábry Sándor „dizájn centere” kezdte el még a nemzetközi felfutás előtt, valamikor a kilencvenes évek elején a Hócipő című satirikus lapban, nem sokkal ezután a Fábry-show-ban (mindmáig). Búszke vagyok rá, hogy Fábry nyelvi egyediségére már akkor figyeltem. Számítógépem automatikus nyilvántartása szerint az alábbi írás 1995. szeptember 14-én 14 óra 9 perckor lett elmentve, s azután el is hangzott karácsony táján a Magyar Rádió Tetten ért szavak című műsorában:

Mindennapi tárgyaink és szavaink

Fábry Sándor stílusáról „Dallasból koppintott living” című írása alapján

Élvezettel olvasom Fábry Sándor írásait; bennük az intellektuális nyelvi humor ezernyi formáját érhetjük tetten. Fábry mindennapi tárgyaink folklórjáról, tárgyi anyanyelvéről szól: azt tárja elénk, hogy milyenek is vagyunk valójában tárgyaink tükrében. Mivel a mindennapi tárgyvilág dokumentálása el van hanyagolva, írásaiban közelmúltunk elfeledtnek hitt szavait nosztalgizálással olvassuk: „Az a bő kilencmillió eközben élt, ahogy tudott, variálta a házilag áthúzott szelonyt a Panni fallal és az epedázott Erika heverőt a szalmazákkal. Később kidobta a világító rökamiét és csöbütört, aztán átment variába, majd szekrényfalra vágott.” Panni fal, Erika heverő, csöbütör, varia, szekrényfal: ugye mind-mind egy korszak jelképe. Mesterien túlbonyolított „egyszerű bővített mondatban” elénk varázsolja korunk hőseit: „A mai, részben már polgárosulni vágyó, a lapok társasá-

(folytatás az 5. oldalon)

A TARTALOMBÓL:

Maróti István:
Születésnap
beszélgetés
Szathmári Istvánnal

◆
Büky László:
Az egér és a pad
felülírása

◆
Minya Károly:
A szépirodalom és a
nyelvi norma

◆
Fazekas Beáta:
Ízvesztő
reklámszövegek

◆
Gyárfás Endre:
Top áron

◆
Jakab István:
Közbevetéssel
elszakított névutó

◆
Bozsik Gabriella:
Helyesírási plázázás

◆
Kemény Gábor:
Jót s jól!

◆
És: 250 ezer forintos
pályázat,
könyvismertetések,
új szavak, beszámolók,
nyelvi játékok

Fiatal nyelvművelők 2. konferenciája

Az Anyanyelvapolók Szövetsége a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoporttal és az Inter Kht.-val közösen 2005. november 11–12. között Miskolctapolcán rendezte meg a fiatal nyelvművelők 2. konferenciáját. Jelentkezhet minden középiskolás, felsőfokú oktatási intézményben tanuló fiatal, valamint PhD-képzésben részt vevő doktorandusz. A konferencián 15 perces előadások tartására is van lehetőség. Regisztrációs díj (előreláthatóan): 3000 Ft. Érdeklődés, jelentkezés: Balázs Géza, ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszék (1088 Budapest, Múzeum krt. 4/a. – balazsge@due.hu).

Név-, szlogen- és logópályázat

Az Inter Kht. az NKÖM támogatásával 2005 végén nyelvi irodát nyit Budapesten. A nyelvi iroda fő célja: nyelvi tanácsadás, ismeretterjesztés, szakértői munka, különös tekintettel a hivatalos szövegek közérthetővé tételére. A pályázati téma munkacíme: „A tiszta és közérthető kommunikációért”. Az Inter Kht. pályázatot ír ki magánszemélyeknek, közösségeknek a nyelvi iroda tömör, kifejező nevének, legfőbb egyszólatos szlogenjének, valamint logójának (matricaszöveg, jelkép, ábra) kitalálására és megtervezésére. A díjnyertes pályázatot annak jellegétől, egyediségétől függően bruttó 100–250 ezer forintig jutalmazza a bírálóbizottság (a kifizetés számlára történik). Beküldési határidő: 2005. augusztus 20. Cím: Inter Kht. 1576 Budapest, Pf. 10. További információ ugyanezen a címen kérhető.

TARTALOM

Balázs Géza: Miért érdekes? <i>Retró, retrománia</i>	1
Maróti István: „A véletlen és a szükséglet beleszól az ember életébe” – Születésnap beszélgetés Szathmári Istvánnal	3
Büky László: Az egér és a pad felülírása	4
Minya Károly: A szépirodalom és a nyelvi norma	6
Fazekas Beáta: <i>Ízvesztő</i> reklámszövegek	7
Gyárfás Endre: Top áron	7
Graf Rezső: A mindennapok nyelvi hordalékából	8
Szövetségünk és szerkesztőségünk közleményei	8
Jakab István: Közbevetéssel elszakított névutó.	9
Dóra Zoltán: Névutó születik?	9
Boszik Gabriella: Helyesírási plázázás	10
Kemény Gábor: Jót s jól!	11
B. G.: Új megközelítésekkel az új nyelvművelés felé	12
M. K.: Csermely Tibor könyve	12
Grétsy László: A magyar nyelv könyve korszerűsített, bővített kiadásban	13
Móricz Kálmán: Állam, ország, nemzet	14
Brassay Sándor: Úrnő, úrhölgy	14
Basa Molnár Enikő: Háromtagú nevek az USA-ban	14
Piñón Kristóf: Nem mondom meg.	15
Bitai Tamás: Matek szakkör – matekszakkör	15
T. É.: Vers a házam	16
Csermely Tibor: Beszédművelés az Egészségügyi Főiskolán	16
Komoróczy György: A szótárak szerepe a nyelvhasználat korszerűsítésében	16
Új szavak, kifejezések (34.)	17
Adamikné Jászó Anna: Beszámoló a 6. Országos Kossuth Lajos Szónokversenyről	17
Szerkesztőségünkbe beérkezett új nyelvészeti kiadványok	17
Hírek	17
Pontozó	18
Novák Előd: Kereszt(t)ények	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvapolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelvapolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó: Grétsy László

A szerkesztőség tagjai: Balázs Géza, Kemény Gábor, Maróti István

A szerkesztőség címe: 1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F I. em. Telefon: 411-6500/5353

Postacím: 1364 Budapest, Pf. 122. Honlap: www.civilporta.hu/anyanyelv Villám posta: Anyszov@mail.datanet.hu

Terjeszti: a Magyar Posta Rt. ÜLK, a Magyar Lapterjesztő Rt., a Könyvtárellátó Kht. és más terjesztők.

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág, továbbá terjeszti a Magyar Lapterjesztő Rt. és a Könyvtárellátó Kht. Előfizethető közvetlenül a postai kézbesítők-nél, az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál (Bp. VIII., Orczy tér 1.; tel.: 06 1 477-6300; postacím: Bp. 1900). További információ: 06 80 444-444; hirlapelofizetes@posta.hu Ára: 120 Ft.

A terjesztéssel kapcsolatos reklamációk: Hírlap Vevőszolgálat; ingyenes hívószám: 06 80 444-444 Az Anyanyelvapolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják. Belépési nyilatkozat kérhető: Anyanyelvapolók Szövetsége, 1126 Budapest, Böszörményi út 20–22. Tel./fax: 3555-590

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága: Balázs Géza, Bencédy József, Deme László (a szerkesztőbizottság elnöke), Fábrián Pál, Grétsy László, Kemény Gábor, Maróti István

Lapunk kiadását az **EGIS Gyógyszergyár Rt.**,

az Oktatási Minisztérium,

a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma,

valamint

a Nemzeti Kulturális Alapprogram segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)
ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: OPTICULT Bt.
Telefon: 330-7186, 06 20 473-4084
Nyomás: ETO Print Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Balogh Mihály

„A véletlen és a szükséglet beleszól az ember életébe”

Születésnap beszélgetés Szathmári Istvánnal

Szathmári István nyelvész, aki tanulmányait a debreceni egyetemen végezte, Budapesten az Idegen Nyelvek Főiskolájának volt tanszékvezető tanára, majd az ELTE mai magyar nyelvi tanszékének adjunktusa, docense, tanszékvezető egyetemi tanára és a Bölcsészettudományi Kar dékánja, a Helsinki Egyetem egykori vendégprofesszora, a napokban ünnepelte nyolcvanadik születésnapját. Az ünnepi alkalom lehetőséget kínált arra, hogy egy életút-beszélgetés segítségével vállalkozunk a pályakép megrajzolására. A visszatekintő emlékezés rövidített változatát adjuk most közre.

Kedves Tanár Úr! A nyolc évtized kétségtelenül indokolja, hogy felidézzük egy alkotásban tevékeny élet számtalan mozzanatát. Hogyan választotta a tanári és nyelvész pályát a kisújszállási diák?

Ami a nyolcvan évet illeti: Bárczi Géza tanár úr úgy mondta annak idején, hogy „életem alkonyán”, és ez mostanában sokszor eszembe jutott. Amellett, hogy nagyobb egészségügyi bajaim nem voltak, a munka tartott meg úgy, ahogy vagyok. Ma sem tudom elképzelni az életemet tanítás, kutatás nélkül. Ilyen sorrendben. Nem szerettem volna például a Nyelvtudományi Intézetbe menni, hogy csak kutató legyek.

Márai Sándor naplójában 1976-ban így írt: „Hálás vagyok a sorsnak, hogy anyanyelvem, a gyönyörű magyar nyelv az egyetlen nyelv, amelyen mindent el tudok mondani, ami érthető és érthetetlen az életben.” Ez az írói üzenet része volt 2004 októberében, az „Édes anyanyelvünk” országos nyelvhasználati versenyen elmondott záróbeszédnek. Kétségtelen tény a szellemi azonosulás.

Valóban így van. Minden anyanyelv, így a miénk is, beleivódik minden porcikánkba, tehát nem igaz azoknak a nézete, akik csak egy nyelvként kezelik az anyanyelvet. Az anyanyelv bennünk él, és nélküle igazán létezni sem tudunk. Ehhez a tényhez én egyrészt otthon hozzászóltam gyermekkoromban Kisújszálláson, majd Debrecenben. Bárczi Géza erre tanított bennünket, és a későbbiek során is, akikkel foglalkoztam, kezdve Móricz Zsigmondtól Márain keresztül Sinkáig és még tovább. Deme László tanár úr sok egyéb példával igazolta azt, hogy az anyanyelv révén vesszük birtokba a világot, tehát már kisgyerekként mindazt, amit az elődök kialakítottak.

Tanári pályád tulajdonképpen Debrecenből indult. Melyek voltak azok a meghatározó körülmények, amelyek megerősítették az elhatározást?

Először is a tény, hogy Bárczi Géza tanár úrhoz csatlakoztam. Az ember nem is tudja mindig, csak utólag érti meg, hogy miért választ valakit mesterének. Mehettem volna más irányba, hisz itt tanított Juhász Géza és francia nyelvet Hankiss János, a német irodalmat meg Pukánszky Béla, valahogy mégis Bárczit választottam. Ez a lépés egy életre meghatározta pedagógiai tevékenységemet, hisz tanári és kutatói pályámon egyaránt példaképemnek tekintettem őt.

Doktori értekezésed témája „A kisújszállási í-zés nyelvtörténeti múltja” címet viselte. A tanulmány 1948-ban jelent meg, ez volt az első szakmai tanulmányod.

Bárczi Géza tanításában a középpontban a nyelvtörténet állt, amely megadta a nyelvjárástannak is a tudományos alapjait. Megpróbáltam összegyűjteni pátriámban az í-ző formákat, az í-ző szavakat, elemeket, és kikutatni, hogyan jöttek létre a nyelvtörténet során.

Korai műveid áttekintve nyilvánvaló a többirányú kitekintés és a szakmai felkészültség. Még nem voltál harmincesztendő, amikor megjelent az Idegen Nyelvek Főiskoláján Magyar stilsztika, a Stilsztikai gyakorlatok, a Műfajelmélet, a Bevezetés a nyelvtudományba című jegyzeted. Nem kerülte el figyelmedet a verstan sem. Úgy vélem, ezek a szellemi alapkövei tudományos és nyelvművelői életművednek.

Valahol kértek tőlem életrajzot, akkor azt írtam, hogy a véletlen és a szükséglet nagyon beleszól az ember életébe. Én a nyelvtant tudtam

ugyan, de nem szerettem különösebben. A stilsztikáért se rajongtam, de azt kellett csinálni, és én vállaltam.

Egy interjúban fő kutatási területeidet a következőképp jelölted meg: a magyar irodalmi nyelv, a magyar stilsztika, a felvilágosodás és a XVIII. század nyelvi élete, a nyelvtudomány-történet és a mai magyar nyelv grammatikai, szókészleteti és jelentéstani kérdéseinek vizsgálata.

Ha az irodalmi nyelv és a stilsztika összefüggéseire gondolok, több nevet említhetek, akik, mondhatom, kedvenc tudósaim. Szenczi Molnár Albertől tudni kell azt, hogy igen nagy műveltségű, világlátott ember volt. Akarva-akaratlan szolgálta a magyar irodalmi nyelvet, amikor megírta szótárait és nyelvtanát, amely először tartalmazott mondattant is. Aztán Kazinczy Ferenc, aki a klasszicizmusnak volt a képviselője, de „levezényelte” a magyar nyelvújítást. Voltak persze, akik támadták a nyelvújítást, mint például Ady is, hogy tudniillik eltérítette nyelvünket a keletiségtől. Ezzel nem értek egyet, mert a magyar nyelvújítás olyan sikeres mozgalom volt, amelyre példát nem találunk, sem magyar viszonylatban, sem másutt. Több ezer szót hoztak létre, részt vett benne a falusi pap, a tanár, a tanító, még a gazdálkodók is. Említettem még Faludi Ferencet, Révai Miklóst, Verseghy Ferencet és így tovább.

Éleled talán egyik legszebb és érzelmileg legfontosabb korszaka lehetett, amikor vendégtanárnak hívtak 1983-ban Finnországba.

Izgalmas feladatnak tartottam a magyar nyelv és irodalom szak elindítását. Leíró nyelvtant adtam elő, stilsztikát, nyelvjárástant, valójában minden résztárgyat. Hat évig lehettem a katedrán, és nagyon sok élménnyel érkeztem haza. Ilyen volt például évente a kiskarácsony, amikor együtt ünnepeltek a tanárok és a tanítványok. A naptár szerinti karácsony ott a család ünnepe volt.

Még beszélgetésünk rögzítése előtt felelőlegesen Szende Aladár tanár urat, aki nemrégien ment el örökre. Jó volt vele beszélgetni, hiányzik emberi tartása, tudományossága. Sokat dolgoztatok együtt.

Tudod, miben volt nagy és pótolhatatlan? A tankönyvirásban. Tudniillik hiába okos valaki, nagy dolgokat tesz le az asztalra, az még nem tankönyv. Úgy, sem lehet tankönyvet írni, hogy a felhasználói háttérrel nem ismerem. Ő mindkettőt ismerte, ebben volt nagy. A nyelvtankönyvek elméleti és gyakorlati ismereteit úgy közvetítette, mint senki más.

Hogyan és milyen módon változik helyesírásunk napjainkban?

Egy tévhitet szeretnék eloszlatni. Nem igaz az, hogy helyesírásunk megtanulhatatlan. Nem igaz, hogy nincs benne logika. Az sem igaz, hogy a nyelvészek állandóan változtatgatják a helyesírás törvényeit. 1954-ben rendeződött igazából a szabályzat. 1984-ben történt minimális kiegészítés, lehet, hogy újabb harminc év elteltével szükség lesz bizonyos kiigazításokra (pl. a vállalatnevek írása, az internet hatása).

A magyar nyelv jövőjét féltők sokszor emlegetik: sorvad szókincsünk, az idegen nyelvű kifejezések a magyar mondatok részévé válnak.

Szerintem a kis nyelvek helyzete nem reménytelen. Ez öntudat kérdése. A nemzeti tudat kérdése. Ha a nemzeti tudatot néztem, bizony igen gyengén állunk. Nagyon sokan nem ismerik történelmünket, nem tudják, mit jelent a hagyomány, a nemzet, az anyanyelv. Ezen kell változtatni.

Tanár úr, egy téged bemutató írás szerzője a következőket írta rólad: „... higgadsága, bölcsessége, derűt árasztó egyénisége jótékonyan érezteti hatását mindig és mindenütt. Kitűnő tanár és elkötelezett nyelvész, aki az életét az anyanyelv érdekében történő munkálkodásnak szentelte.” Úgy érzem, ennél találébb jellemzést magam sem tudtam volna megfogalmazni. Egy beszélgetés végén illik megkérdezni, mi az, amit másképp csináltál volna, és mit vársz a jövőtől.

Sok minden elmaradt. Az a tény, hogy dékánhelyettes voltam hat évig, majd dékán, az maga tíz év, és ez nagyon sok idő. Nem voltak könnyű esztendőik. Ha újrakezdheném, az akadémiai doktorit sokkal hamarabb megírnám. Ami az úgynevezett viselkedésemet illeti, az előadásmódot, a szemináriumokon való módszereket vállalnám ismételtelen, ezen nem változtatnék. Az a maga nemében bevált, még a szigorúság is. Hogy mit hoz a jövő? Hogyha élek, szeretném a nyelvtudomány-történetet megjelentetni, a stilsztikából is volna még sok megírandó, főként a korstílusok, stílusirányzatok területén. A Stíluskutató csoport segítségével szeretném elkészíteni és kiadni az alakzatok lexikonát. Szóval, ha a jó lsten megengedi, tennivalóm van bőven.

Kedves Tanár Úr, több évtizedes munkád elismeréseképpen néhány hete átveheted az Apáczai-díjat. Ehhez gratulálok, és terveid megvalósításához kívánok néked erőt, egészséget, további alkotó esztendőket.

Nagyon köszönöm, jólesett a diskurálás, meg ez a végszó is.

Maróti István

Szathmári Istvánt 80. születésnapja alkalmából 2005. február 22-én köszöntötte a Magyar Nyelvtudományi Társaság választmányja, 23-án a Stíluskutató csoport és március 8-án az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszéke. **(A szerk.)**

Az egér és a pad felülírása

Ha szótárainkban keressük a *felülír* igét, csupán a nagy, hétközetes értelmező szótárban leljük meg, amely jelles munka immár csaknem ötvenesztendő. A legújabb szótár, a Magyar értelmező kéziszótár (2003) hetvenezres adattömege sem tartalmazza, pedig manapság főleg a sajtónyelvben s a politikai élet nyelvhasználatában meglehetősen gyakorinak látszik.

A magyar nyelv értelmező szótára annak idején így írta le az igekötős ige jelentését: „<Már leírt szöveget v. szövegrészletet> érvénytelenné tesz azáltal, hogy a tetejébe v. (gyakran az eredetit törölve) föléje javítva más ír. *Felülír* egy szót; *felülírja* a címzést.” A mindennapi életben sokszor cselekszünk ekként, főleg ha kézzel írunk (nem írógéppel, szövegszerkesztővel). A nyelv művészeinek, az íróknak és a költőknek ránk maradt kéziratai gyakran tartalmaznak ilyen fölülírásokat. Úgy tudni, Petőfi Sándor írásainak kevés helyét írta fölül, ám például a XX. században Füst Milán ezt igen gyakran megtette. A feleségem története című regényének – az író levelezéséből tudhatón – negyvenezer oldalnyi kézírata volt, amellyel Budapest ostroma idején három hétig fűtötte a fürdőkályhát. A Füst Milánról szóló emlékezésekben arról olvashatni, hogy némely kézírata a domborzati térképekhez volt hasonlatos, ugyanis – elfogyván a sorok közt a felülírásra való hely – leragasztotta a javítandó-átírandó helyeket, amely ragasztások azután kisebb-nagyobb magasságot értek el az újabb és újabb leragasztások révén (nem szólva újfent a benne lévő felülírásokról).

A mai nyelvhasználatban új jelentés kezd kialakulni. Olvassuk csak ezeket a példákat: „A tiszai szennyezésről akartam filmet készíteni, de az élet *felülírta* a forgatókönyvet.” – „A megfelelő vágy nagyon sokszor *felülírja* a tapasztalatot.” – „A sajtóértésülésekkel kapcsolatos cáfolatait számos esetben *felülírták* a tények.” – „Elhiszem, hogy szívből gyűlöli a miniszterelnököt, de az ortodoxiát [csökönyös maradiságot] nem lehet *felülírni*.” – „[A helyesírásban] ugyanis a már látott formális kritérium *felülírja* a logikát.”

Az ige ebben az újabb keletű használatban ugyancsak valaminek az eredetihez képest való megváltoztatását, tehát „felülírását” jelenti. Az újabb időben való elterjedés oka vélhetőleg a következő. A számítógépes szövegszerkesztők általában megkérdezik használójukat, miután az egy régebbi anyagba, írásba beleírt, belejavított, hogy kívánja-e menteni a megváltoztatott fájlt adatait a gép memóriájába. A gép a képernyőn megjelenő feliratban azt kérdezi, hogy „felülírja”-e az emlékezetében (memóriájában) még meglévő régi adatállományt (a fájlt). Minthogy a ma írással hivatászerűen foglalkozók zöme ezzel a felirattal nap mint nap találkozik, nem csoda, ha először az újságírók használatában sokasodott meg a *felülír* ige, amelynek jelentésében nem a (felül)ír-nak a „betűket vagy jeleket rajzol” jelentése az elsődleges, hanem a „megváltoztat”. A példák jól mutatják, hogy az ige már nemcsak olyan helyzetben épül be valamely megnyilatkozásba, amelyben megtalálható az írás kézi vagy gépi módja, hanem olyanokba is, amelyekben a „megváltozás” jelentésjegy van meg az előző nélkül; ilyen volt: „a megfelelő vágy *felülírja* a tapasztalatot”. (Egyébként a szövegszerkesztő gépek angol nyelve az *overwrite* szót használja, amely ’felülír’ jelentésű; a magyar nyelvű gépek programjába nyilván ennek fordítása került.)

A „megváltozik, megváltoztat” vagy „átváltozik, átváltoztat” értelmet több rokon értelmű szó is jelöli: *átír, átkölt, átvarázsol, (fel)cserél, meghamisít, megmásít, módosít, revideál* és így tovább. Úgy látszik, valamelyik szokásos nyelvhasználati réteghez kevésbé tartozónak és ezáltal semleges stílus hatásúnak érzik a *felülír* igét az azt mostanában használók, szemben a felsoroltakkal, amelyek valóban kötöttebb használatot kívánnak. Lehetséges: idővel a *felülír* beáll az előbbi szinonimák sorába, a nyelvi változás rögzülését nem lehet megjósolni.

Mielőtt a szövegszerkesztő masina megkérdezi, hogy felülírja-e az adatállományt, utasítani kell, hogy erre az eljárásra sor kerüljön; ez a parancs a „Mentés másként” felíratra való kattintással adható ki. Ha a gép által felkínált „Mentés” parancsot hajtatjuk végre, maga a szövegszerkesztő ad jelszámot (és típusnevet) a dokumentumnak, a „Mentés másként” parancs esetében ettől eltérő, a felhasználó számára célszerűbb néven lehet a gép emlékezetében tárolni az anyagot. Nos, ez az eljárás is mindennapos, ugyanúgy, mint az előző, s a *Mentés másként* szókapcsolat hasonlóképpen rögződik a felhasználók nyelvi tudatában. A szege-di egyetemi hallgatók egyik lapjában már találkozhatunk olyan rovattal, amelyiknek „Mentés másként” a címe. E kifejezés tehát útban van nyelvünk állandósult szókapcsolatai közé.

A számítógép-használat megváltoztatta, illetőleg új jelentéssel bővítette *egér* szavunkat is. A Magyar értelmező kéziszótárnak az imént említett új kiadása már tartalmazza a szónak azt a jelentését, amely bő egy évtizede csatlakozott az egyébként apró rágszáló állatot (latin tudományos neve: *Mus musculus*) jelentő szavunkhoz.

Az *egér* szó még a finnugor korból származik, a rokon nyelvekben (vogul, osztják, finn, észt stb.) megfelelője rendre föllelhető. A nyelvjárásokban és a köznyelvben kissé gúnyosan, tréfásan az apró termetű lovat is nevezték így. Arany János – aki alighanem az egyik legjobb ismerője és használója volt a magyar nyelvnek – egyik versében is olvasható: „Gyékényes, abroncsos alföldi szekér, / Honnan cipel a sors – s e három egér?” (Vásárban). Más jelentése a szónak legfeljebb egyes nyelvjárásokban volt. Így például a ló fültömírigyét, a szarvasmarha vagy ló vékonyán levő kidudorodást is hívták (hívják?) *egér*-nek. Azoknak az összetett szavaknak száma tetemes, amelyekben az egyik tag *egér*: *egéralma, egérbúza, egérfű, egértánc; bőregér, güzüegér, malomegér* é. i. t.

A számítógépekhez használatos maroknyi eszközt, amelynek mozgatásával és a beleépített kapcsolókkal a gépet és képernyőjét az úgynevezett kurzor irányítani lehet, ugyancsak *egér*-nek nevezzük. S nem csupán mi. Ha ilyet vásárolunk, többnyire angol nyelvű ismertetőt kapunk hozzá a boltban, s abban is *egér*-nek (*mouse*) nevezik ezt a vezetékekkel a számítógéphez kapcsolódó kelleket, sőt néme-lyikre a márkafeliratba egérfigurát is rajzoltak a grafikusok. A szerkezet aránylag kis mérete – a tizenöt-húsz éve még meglehetősen terjedelmes kompjüterhez képest – és a farkincaként is felfogható csatlakozókábel, továbbá az ide-oda mozgatás lehetnek azok a tulajdonságok, amelyek – hasonlósági képzetársítás alapján – az új jelentést hozzákötötték a szóhoz. Ezt az *egér* metaforát vette át a magyar nyelvhasználat is.

Az egeret legtöbbször az *egérpád*-on mozgatjuk. Ez egy arasznyi szélességű (műanyag) lap, amely a megint csak angol nyelvű csomagolásokon is „pád”, azonban az angol *pad* (olvasva: ped) jelentése ’alátét’. Véletlenül ez a szó magyarul olvasva „pád”, és ez a *pad* általánosan ismeretes mint ’ülőbútor, illetőleg bizonyos munkával kapcsolatos célra alkalmas állvány- vagy asztalszerű emelvény’. S voltaképpen mindegyik egér(ké)hez képest tekinthető padnak a szóban forgó alátét, amelyen az egeret ide-oda futtatjuk. Bár szegény jószág újabbban farkincátlan: drót nélküli (angolul *optical wireless*). A számítógép-használat tehát felülírta az egeret s némileg a padot is.

Büky László

Miért érdekes?

Szilveszteri retrójárat, retró, retrománia

Mindennapi tárgyaink és szavaink

Fábry Sándor stílusáról „Dallasból koppintott living” című írása alapján

(folytatás az 1. oldalról)

gi rovatában rotációban szereplő újgazdag réteg ikoncsempészetben megöszült esztrádenészekből, gvantanamérázásba begörccsölt KISZ-führerekből, csókjelene-tekben edződött pártbürokratákból, tanácsi lakások átjátszásán megtollasodott zugügyvédekből, a farmer- és orkánkabát-csempészet hasznából trikotázst nyitó veterán élsportolókból, csalásba belefeke-
tetett gebines vendéglátósokból, valutázó taxisokból, hardverrel csencselő média-
sztárokból, a nepperekkal összejátszó bi-
zományi becsücsökből, bort vizező csapo-
sokból, megvesztegethető lakásügyi elő-
adókból, temetői koszorúkat
vándoroltató virágkötőkből,
svarcban forduló szippantó-
sokból, HTO-val manipuláló
benzinkutasokból és kapcsolt
részeikből áll... Ebből a díszes
csapatból kellene hát kultúra-
teremtő polgárokat lötyölni a
jövő öntőformáiban. Szép föl-
adat!”

Megvan tehát a társadalmi
háttér: korunk jellemző figurái-
nak ironikusan szemlélt arckép-
csarnoka. „A Dallasból koppin-
tott »living« nélkülözhetetlen
eleme a kandalló, persze köz-
ponti fűtéses háttérrel, hobbi-jelleggel.
Folklorizálódott formája a villanyüzemű,
műanyagból komponált izzó fahasábokat
imitáló hordozható verzió vagy a házilag
falba buherált, »alaménom« hővetővel, fe-
hére fugázott, pirosra mázolt rusztikus
téglakerettel ellátott, vasalócékással vil-
lanyfűtőt hőszugárzó... A behúzott gomb-
bal steppelt, fekete szegekkel kiver-
t, pálcikalábú piros szkájfotelekből, a puffból má-
ra bőrgarnitúra lett, nemcsak jugó, de klu-
bosra gombozott, antikolt, rézszegecselt
változatban is.” Ennyit a tárgyokról, most
pedig a hozzájuk való viszonyunkról: „Ki-
vált a műszálas anyagok korában a bőr re-
mek tulajdonsága, hogy beléje pállik az
ember sejhaja. Izgalmas manőver, amint a
hölgyek a farpofák közé cupfolódott szok-
nyát megkísérlik föltűnés nélkül kicsippen-
teni. Redundáns, de voltaképp praktikus
verzió, amikor a bőr garnitúrára az előbb
jelzett okból nedvszívó báránybőrt dob-
nak, lazán.” Aprólékosan pontos, részle-
tes, szakszerű, iparművészeti szlenggel tel-
letűzdelt szöveg, némi egyéni, emfatikus
és népies szótortítással: *sezlony*, *rökamié*,
alaménom, *buhérált*, *sejhaj*. Különösen a
német eredetű szavakat kedveli, pl. új

Gründerzeit köszöntött ránk, függöny-
spannolás, pártirodák klöplifüggönyei,
cakkumpakk. Mintegy „boldog békeidős”
polgári szint ad szövegének. Egyedi vará-
zsa a sajátos szóalkotásmód: *lemackó-
nadrágosodott*, *mozgalmárok*, *egyentopi*,
csipketerítővel szoknyázott kerek asztalka.
A sajátos szövéletválasztás archaikus nyelvtani
szerkezetekkel, érzékenyen finom stílus-
ban összegződik. Fábry Sándornak a hu-
mor szakszerűségével és a szakszerűség
humorával átszőtt írásai nem nélkülözik a
figyelmeztetést: „Minden réteg fölfele
igyekszik, fölfele koppint. A paraszt igenis
a polgárt, a városit (lásd parasztkarokk),
a kispolgár a nagypolgárt, a nagypolgár

lomban (archaizmusok, intertextualitás) –
s mindennek kapcsán a nyelvben is.

A szó, a latin *retro*- előtag (prefixum)
hátrafelé való mozgást jelent, illetve egy-
szerűen csak ezt: hátra-, vissza-. A *retro-
spektív* (visszatekintő, múltba forduló) ki-
fejezést régóta ismeri a művészközönség
(*retrospektív tárlat*). Ebből rövidülhetett a
rövid vagy megnyúlt szövegű *retro* ~
retró. Hogy miért válik hosszúvá az ó?
Mert a magyarban (Nádasdy Ádám kollé-
gám „ormánynyúlásnak” nevezett, nem
minden esetben törvényszerű jelensége
mellett) igenis van „faroknyúlás” is. Vagy-
is a latin és angol eredetű, rövid *o*-ra vég-
ződő, többnyire előtagként előforduló, de
azután önállóul szavak gya-
korlatilag kivétel nélkül meg-
nyúlnak: *kiló*, *rádió*, *metró*,
monó, *sztereó*, *videó*, *euró*, *bió* –
és most: *retró*. Előtagként az
idetartozó szavak helyesírása
megőrizte az eredeti rövid for-
mát (*kilogramm*, *radioaktív*,
metropolisz, *videomagnó*), ön-
álló formában azonban a ma-
gyarban – a szó eleji hangsú-
lyosság ellenére – megnyúlnak.
Természetesen a *retro* ~ *retró*
használatát még ingadozik (hi-
szén nincs még olyan szótár,
amely útbaigazítana): „Muszáj-
mediterrán helyett *divatretró*” (Magyar
Nemzet, 2004. július 6.), „Magyarorszá-
gon főleg a fiatalok körében hódít a *retro*”
(Magyar Nemzet, 2004. október 9.). És a
többi: *retrolábbeli* (Tisza-cipő), *retro stí-
lus*. Illetve az irodalmi lapban: „Árká-
dia-perek: *Csokonai-retró* Debrecenben”
(Élet és Irodalom, 2004. október 29.);
egyéb adatok: *retrománia* (szórólap),
szilveszteri retrójárat (szórólap), *Retro jeans*
(márka), *Retro Rock Club* (szórakozóhely)
stb. Egészen különleges – kiazmatikus –
szösszetételek is keletkeznek (ugyanaz-
al a jelentéssel): *divatretró* és *retródivat*.

az arisztokratát mímeli. A hiány ingersze-
gény esztendeit bepótlandó mindent akar,
még hozzá azonnal. Meg is kapja, mit
szem-szája megkíván, kivéve egyet: a tra-
díciót...” Íme tehát a kulcsszó: a tradíció.
Tárgyakban, kultúrában, nyelvben. Ame-
lyet ironikusan is szemlélt és félt is. Torzu-
lásaiban az esendő embert együttérzéssel
mutatja be, a kivetett embert, elhagyatott-
ságában félti. „Feredőzünk” ebben a szí-
nes szövegben, nosztalgizunk a tárgyak-
kal és a szavakkal, de nem feledkezhetünk
meg a tárgy- és nyelvművészet ősi, közös
parancsáról: Változtasd meg életedet!

*

Amikor ezt írtam, még nem tudtam,
mert maga a szó sem létezett: ez a *retró*.
Fábry nézőpontja, stílusa: maga a *retró*.
Évekkel megelőzve az európai stílusirány-
zatot. Vagy talán éppen ő teremtette ezt a
divatot?

A retró leginkább a tárgykultúrában
bukkant fel, mint a korábbi évtizedek
„gagyija”, majd követte az öltözködés, vé-
gül pedig a művészetekben is teret kapott:
a filmben (felújított régi film: *remake*), a
zenében (újrakevert dal: *remix*), az iroda-

A retrónak óriási vonzereje van. Bizo-
nyítja ezt a magyarországi retrótíz éve el-
indító Fábry Sándor töretlen népszerűsége,
a régi tárgyak, szokások iránti rajongás,
illetve a reklámvilág „retroörülete”.
Nyelvi játékosággal, választékossággal,
régis szavak, kifejezések felélesztésével,
általában leleményességgel, ötletességgel
is együtt jár – vagyis nyelvi hatása, nyel-
vi-stilisztikai hozadéka is van. Ezért érde-
kes.

Balázs Géza

A szépirodalom és a nyelvi norma

Az elmúlt századokban a szépirodalom a nyelvi norma alapja volt, példát mutatott, eszményi képviselt. Mára jócskán megváltozott a helyzet, s e kijelentésem semmiképpen nem minősítő, hanem csupán ténymegállapító.

A Nyelvművelő kézikönyv úgy fogalmaz, hogy „A nyelvhelyességről való vitákban gyakran hivatkoznak az írókra, s a nyelvhatalmat a közvélemény igen gyakran perdöntőnek is szokta elfogadni.” Azonban az író nem lehet minden egyes szavával, még Petőfi és Arany sem, minta. Például Petőfi következő szövegstruktúrája: „*irántai* nagy előszeretetem”. S a tekintetben sem lehet minta, hogy csaknem kétszáz évvel ezelőtti nyelvhatalmi formát képviselnek, s bizonyos kifejezéseik ma archaizmusoknak tekintendők. Arról nem is beszélve, hogy a művészi hatás kedvéért vagy egyéb okokból is eltérhet az író a köznyelvi normától, s egyéni, alkalmi szóalkotások is a költészet, szépirodalom kifejezőeszközei lehetnek, például: „Vadok asszonyai, vadakká *imuljatos* őrlítők, örült imában” (Babits: Fortissimo). A kézikönyv még azt is megemlíti, hogy a szépirodalom nyelve korlátlan mértékben befogadja a tájnyelvi elemeket, idegenszerűségeket, argónyelvi formákat és a helytelen nyelvi alakulatokat. Az alábbiakban az utóbbi kettőről kívánok részletesebben beszélni.

Az argószerű elemek gyakran trágár kifejezések is egyben. Az első „fecske” Fejes Endre Rozsdatemetője volt, amelynek a nyelvi megformálásáról szállóigészerűen terjedt el: a Rozsdatemető stílusa – a stílus rozsdatemetője. Ezután következett Spiró György Csirkefej című darabja, amelyet színházban látva és hallgatva a nézők többsége szégyellte magát, s lapitva a mellette ülőre nézett: mi a teendő, mivel oly sokszor elhangzott kötő- és töltelékcsőként az *a b* betűvel kezdődő, fajfenntartásra felszólító, tárgyias ragozású igekötős ige. Napjainkban pedig ilyen a kortárs drámák egy része, például Háy János A Herber Ferike faterja című istendramája. Íme ebből egy részlet:

BANDA Kurva kemény ez a kő.

KREKÁCS Kőkemény.

BANDA Hogyhogy kőkemény?

KREKÁCS Mert kő, azért.

HERDA Pesten, b...meg, (*Kőp*) nem kell az árkot kaparni, akkor is megvan a segély.

BANDA Pesten más. De ott meg akkora zaj van, hogy azt is munka elviselni.

HERDA Mi az hogy hallok? Az munka?

BANDA Az. Teljesen leszív. Mint a csákányozás. Olyan helyen laknak, érted, hogy még éjjel is zúg a fejük. Mintha az agyukban járna a metró. Megy át az agyukon a vaskerek, aztán egy perc csend, utána megint. Szarrá mennek az idegeik, érted, reggel már nincs is nekik.

HERDA Fú b...meg, (*Fejéhez kap*) most elképzeltem, hogy végigmegy az agyamon a metró, az istenit, összeszarnám magam, az biztos.

KREKÁCS Meg kurva sokan is vannak.

BANDA Az, tele van velük a város.

HERDA Hogy a fa...ba bírnak olyan sokan lenni egyszerre.

Kétségtelen, az árkot tisztító közmunkásokról szóló drámában a nyelvhatalmat a helyzet- és jellemábrázolásra szolgál. Ugyanakkor az is igaz, amit az egyik dramaturg, Radnóti Zsuzsa fogalmazott meg: hosszú ideje tartó drámaírói divat a hétköznapi pongyola, lepusztult, rott nyelvvezetésnek a színpadi felhasználása.

Nem feltétlen minősítésképpen, hanem ténymegállapításként két dolgot szükséges mindehhez hozzátenni. Az egyik a kommunikációs szintér figyelembevétel. Nagyon egyszerűen azt mondhatjuk, hogy vannak nyilvános és magán közlési helyzetek. Ez nemcsak a feladó, tehát a beszélő tekintetében igaz, hanem a befogadó, a hallgató szempontjából is. Ugyanis más, ha egy ilyen kortárs magyar drámát magányosan olvasgatunk, s más az egyén megítélése akkor (vagy legalábbis befolyásolja azt), ha színháznéző közösség tagjaként találkozunk vele. Másrészt úgy vélem, ma a színházak látogatóközönsége klasszicista ízlésű, arra szocializálódott, hogy a színházak a jóraoktatnia és mintát, értéket nyújtania kell. Inkább a széppel, a zóval, a bájossal, a kedvvel, a felemelővel akar találkozni – a nagyszínpadon. A kisebb terű, szűkebb közönséghez szóló stúdió-előadások lehetnek a szinterei különféle kísérleteknek.

Tolcsvai Nagy Gábor részben megerősíti az eddig leírtakat A nyelvi norma című könyvében (Akadémiai Kiadó, Bp. 1998. 64–65): „Az akadémiai nyelvtan, annak utódai és az Értelmező szótár ezt (ti. a preskriptivitást is elfogadó nyelvtanok irodalomértelmezését) azzal demonstrálta, hogy lehetőleg valamennyi példáját a magyar irodalmi klasszikusok szövegéből gyűjtötte.” Tolcsvai Nagy úgy véli, a magyar nyelvművelés meglehetősen határozottsággal kívánta meg a sztenderdet a szépirodalmi művektől. Ugyanakkor „A stabilizálódott sztenderden belüli árnyalás a szépirodalom feladata és lehetősége, s megengedhető sztenderden kívüli nyelvváltozatok alkalmazása is, egyes szereplők beszédében, a hitelesebb ábrázolás érdekében, »kellő mértékkel«.” (A „kellő mérték” határának megvonása egyéni szintű változó, továbbá a szociokulturális háttértől függ. Csak egyetlen példa: Nyíregyházán a Vidor Fesztivál keretében tartott előadást az egyik fővárosi színház. A nézők egy részét annyira felháborította az előadás trágár nyelvhatalma, hogy másnap elpanaszolták ezt a jegyirodában.)

A cikk elején említettem, hogy a szándékosan helytelen nyelvi alakulatokkal is kívánok foglalkozni röviden. Erre kitűnő példa Parti Nagy Lajos Sárbögárdi Jolán: A test angyala című „giccsgény”. Valójában ennek a műnek nincs is tartalma, csak sajátos stílusa, amelyet az író által elkövetett szándékos nyelvhelyességi és helyesírási hibák alapoznak meg. Parti Nagy elsősorban a túlhelyesbítésből fakadó nyelvhatalmi formát használja fel a főszereplő jellemzésére:

Margittay Edina még soha nem volt egymáséi.

Dacára ezen a verőfényes, kora őszi reggelen kisportolt léptekkel haladt el az épületek övezte Váci utcán, melyen szerette a meg-megismétlődő metró és autó túlkölest nagyon, a felhangzó arab's és székely nyelvet, valamint az Air-kondicionálások hűvösében ejtőző Romániai Nénikék tarka forgatagát. Kedvenc utcaja volt!

Nagyban múlik a mű értelmezése és stílusutómozása a befogadó nyelvi kompetenciáján, érzékenységén, az efféle humorra való hajlandóságán. „Nyilvánvaló, hogy a nyelvi normát hiányosan vagy bizonytalanul ismerőnek csapdát állíthat a stílusesszóként használt nyelvhelyességi hiba. Nyelvi tényként (akár saját nyelvhatalma igazolásaként) értelmezheti a stílusesszóként; azaz sem nyelvi hibát, sem sajátos stílusesszóként nem ismer fel benne” (Pusztai Ferenc: Minta és érték nyelvhatalmatunkban. Magyar Nyelvőr 1993: 405).

Záróképpen következzen a vitaindítás. A nyelvészek körében ugyanis eltérő álláspontok alakultak ki a szépirodalom és a nyelvi norma viszonyát illetően. Villó lidikónak is igaza van: „A szépirodalomnak és a szépirodalom nyelvének olyan speciális a funkciója, hogy a nyelvi norma szerepére aligha alkalmas” (A nyelvi norma meghatározásáról. Normatudat – nyelvi norma. Szerk. Kemény Gábor. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, Bp. 1992. 11).

Tolcsvai Nagy Gábor szerint „... erősen kérdéses, hogy nyelvi szempontból mit is kell számon kérni (reálisabban: vizsgálni) a mai magyar prózán a nyelvi norma és a nyelvi eszmény ügyében. A jelek szerint az irodalom kettészakadása a leírt nyelvi normához és eszményhez való viszonya alapján továbbra is fennáll – még ha nem is tragikus ez a kettősség. Egyrészt létezik – természetesen merev határok nélkül – a normakövető írás.” „A másik – s ma mind határozottabban jelentkező – írói normafelfogás az író és a mű nyelvi autonómiáját hirdeti. Ez a felfogás számba veszi az összes szóba jöhető nyelvváltozatot. ... Nem szabadosságról van szó itt, hanem a hiteles közlés vég-ső igényéről s így a nyelv lehetőségeivel és határaival való szembesülésről.” „A hagyományos norma- és eszményfelfogással tehát az irodalomnak csak egy részét lehet megközelíteni, ezért az alapfogalmak átértelmezésére van szükség” (uo. 45–47).

Pusztai Ferenc szerint napjaink írásbeliségében, mindenekeftt szépirodalmi stílusában a normától való eltérés nemegyszer már-már az elrugasztodásig jutott, olykor a norma tagadásáig. „Ebben a helyzetben kérdésként mered elénk: a normától s az alapjául szolgáló nyelvszokástól való ekkora feszítávú távolsága az írói nyelvnek nem la-zít-e kockázatos sokat az írók és a nyelvi norma eddigi kapcsolatán? Fenntartás vagy szorongás nélkül mondhatjuk-e továbbra is, hogy ők »menthetik át korunkra a magyar nyelv legjobb hagyományait, ők szilárdíthatják meg vonzó példájukkal a mai igényes nyelvhatalmat, s ők mutathatják meg a nyelv további fejlődésének útját« (Nyelvművelő kézikönyv)”? ”

Minya Károly

Ízvesztő reklámszövegek

A standard változat és a reklámyelv közötti különbség gyakran az egyedi szó- vagy szlogenalkotás következménye. Számos szövegnek éppen ez a hatás a kulcsa, ebben rejlik a nyelvi újítás, a megdöbbentő erő. Ez azonban nagymértékben befolyásolhatja sokak írásmódját, hiszen az emberek többsége nap mint nap látja ezeket a feliratokat, és rögződik benne a helytelenül írt szöveg.

Sajnos, napjainkban egyre gyakrabban találkozhatunk a megszokottól eltérő írásformákkal. A legszembetűnőbb példája ennek a nyomtatékosítás kedvéért el-túlzott írásmód. Egyszerű, de hatásosnak vélt reklámötlet ez: *Frisssföl, ... És ha most hirtelen eszébe jutna, hogy nincs otthon friss tej? Hosszanfriss tej.* Ilyen elgondoláson alapul a következő reklámcsoport is: *A Redbull szááárnyakat ad!, Plusssz multivitamin, Hogy neked nincs mobilod? Na, neeee!!!, A jót ivó jótevő. Tejtermékek. Ne múúljon el nap nélküük!*

Egy másik csoportot alkotnak azok a hirdetések, amelyeket jópofa szójáték-nak szántak, és a cél érdekében feláldozták a mondanivalót és a magyar nyelv alapvető szabályait.

A Chio Chips évek óta megpróbálja szójátékra építeni a szlogenjét: *Láncreackchio, Új kollekchio, Új generáchio, Mobilizáchio, Feltöltőakchio.* Sokak szerint ezek a szlogenek találóak, de mások, akik nem látták a televízióreklámot, vagy nem ismerik a márkát, értetlenkedve állhatnak egy-egy ilyen reklám előtt, mert nem képesek felfedezni benne a játékot, és nincs számukra üzenetértéke, nem tudnak meg semmit a termékről egyetlen szó alapján.

Az információáramlás feltétele, hogy mindkét fél: a reklám készítője és az olvasó is része legyen a kommunikációs folyamatnak. A kódolás–dekódolás akkor a legeredményesebb, ha közös, mindkét fél számára érthető kódot (jelrendszert) használnak.

Szintén szójátékkal akar élni a Tix mosópor is *A Tixtaság friss illata* szlogenjével, ami szintén helyesírási hibát tartalmaz. Rumbold Éva ezzel kapcsolatban azt vallja, hogy „elhanyagolható a beszélőközönség azon tagjainak száma, akik ezután x-szel ejtik vagy írják a *tiszta* melléknevet. A leleményességre való törekvésnek ezek a jelenségei nem kell, hogy aggasszák a művelt köznyelvet féltőket, mert a nyelvérzék alapvetően regisztrálja, hogy különleges funkciójúak, elszigeteltek, kivételek az ilyen képződmények.” De vajon mit mond egy kisiskolás gyerek, ha megpillantja a McDonald's egyik óriásplakátján a következő feliratot: *Egy hepimijt kéjek.* A képen egy kisfiú látható, és természetesen az ő szájából hangozhat el a mondat, ami azonban nagyon zavaró lehet még a selypítő gyerekek számára is, mert ezek után joggal mondhatják, hogy nem figyelnek oda a szép kiejtésre, a helyes beszédre, ha a reklámok is a helytelen kiejtést hirdetik.

A Knorr a *spagettitippek* helyett hatásosabbnak találta a két szó vegyítéséből keletkezett *Spagettitippe minden napra!* szlogent.

A Salvequick sebtapasz a következő felszólítással hívja fel a vevők figyelmét nyereményjátékára: *TAPASZkodj a szerencsébe!* Itt a *tapasz* főnevet a *-kodik, -kedik, -ködik* visszaható képzővel látták el.

Egy kaparós sorsjegy nyereményjátéka is érdekesen – de nyelvhelyességi szempontból kifogásolhatóan – próbálja reklámozni magát: *Kaparj és nye reménykedj!* Itt a *ne reménykedj* és a *nyeremény* szavakból próbálták szójátékot alkotni, de ezt elég sikerületlenül tették.

A mindannyiunk által ismert és szeretett Pilóta keksz mostanában „elromlott”, mert sorra születnek olyan új tévéreklámjai, amelyek azt hirdetik, hogy a keksz: *ízvesztően finom és ízbontóan krémes.* Ezekben a szövegekben nem tartom túl szerencsésnek az *ízvesztő* és *ízbontó* összetett szót, mert (bár lehet asszociálni az *észbontó* szóra), ha belegondolunk a szóösszetétel új jelentésébe, akkor nincs semmi értelme, mert vagy az íznek a felbontása a krém, vagy az ízlelésünket bontja fel a krém, vagy az ízlelésünket veszítjük el a finom termék miatt.

A reklámszövegek írói tehát sokszor visszaélnak a nyelv adta lehetőségekkel a meggyőzés és a rábeszélés hatékonyságának érdekében, ezért jó, ha a befogadó mindig résen van, és felkészül az önvédelemre velük szemben.

Fazekas Beáta

TOP ÁRON

Gyárfás Endre
jegyzete

Top Áron! Ez valami különleges székely férfinév? Lehet, hogy van Top Ábel is?

Ne ironizáljunk! Egy reklámfüzet ezzel a két szóval – nem névvel – adja tudtunkra, hogy a cég egyik-másik terméke mennyire olcsó.

Top áron? A *top* szónak az angolban két tucat jelentése van. Jövevényszóként a magyarban is több értelemben használjuk. Lehet női ruhadarab, a karrier csúcspontja, a legeslegjobb minőség, a legkelendőbb CD és a többi. Mindegyik jelentés lényege, hogy magas, fent lévő, felső.

Ha a kereskedő *top áron* kínálja áruját, ez – legalábbis az én számomra – azt jelenti, hogy magas áron, a legfelső áron, az árkategória csúcán. Magyarán: pokoli drágán.

A magyar szó, a *csúcs* hasonló félreértésre ad alkalmat, ha csakis azt értjük rajta, hogy jó, kitűnő. Ha gödröt ások, és a munkavezető meg van elégedve a gödör mélységével, azt mondja: csúcs. Ám ha munkámat pocskának tartja, és azt akarja közölni velem, hogy ennél rosszabbat még nem látott, akkor is azt mondja, hogy csúcs. A rossz munkavégzés maximuma, csúcsa, csimborasszója.

Így járnak bizonyos divatossá vált szavak. Mondjuk, mondogatjuk őket, mert más szavak elé to-lakodnak, és nem gondolunk bele, valójában mi az eredeti jelentésük.

Én nem veszek semmit sem *top áron*, mert nem vagyok a leggazdagabb emberek toplistáján a to-pon.

De ennyi elég is ebből a fura *topológiából*.

A mindennapok nyelvi hordalékából

Mivel az utóbbi időben a szokásosnál több helyesírási pontatlanságot találtunk, most ezek felsorolásával kezdjük beszámolóinkat.

Megállapítható, hogy az egybeírás-különírás jelentésmegkülönböztető szerepének fel nem ismerése szinte folyamatosan gondot okoz a mindennapok írásgyakorlatában. Íme a példák: „Az autószerelő *szabadidejében* régi sportautókat restaurál.” Ilyenkor inkább: *szabad idejében*. Egy film ismertető szövegének címe *Az ábráscetek világa*, helyesen egybeírva, ám a szövegben – helytelenül – különírva: „Minden nyáron a delfinekhez és a vulkanikus szigetek teknőseihez csatlakozik kb. 600 *ábrás cet*.” Egy hirdetésben: „Antik és *still bútorok* felújítását akciós áron vállalom.” Szabályosan: *stillbútorok*, egybeírva.

És végül – mint minden évben – az év eleji jókívánságokban a „kulcsszó” téves írásmódja. Csak egyetlen példát idézünk a főváros egyik kerületének egyébként értékes tartalmú, igényesen szerkesztett önkormányzati lapjából: „Áldott, boldog *újesztendőt*, egészséget, békességet, sikereket, szeretetet és türelmet mindenkinek a 2005-ös esztendőben!” Így legyen, de ne csupán újév napján. Azaz: *új esztendőt*.

Nem alaptalan tehát Márai Sándor figyelmeztetése: „Vigyázz, hogy a helyesírás alapfogalmairól ne feledkezzenek meg a korszerű fogalmazványok gyakran izgatott szerzői.”

*

Változatlan jelenség napjaink nyelvhasználatában az igekötők „egyéni” alkalmazása különféle alapigékhez kapcsolva. Néhány példa: „*le* kellett volna *adóznom*” – mondta egy fiatalember a tévében; „gyermeküket *leadták* megőrzésre a nagyinál” – olvashattuk egy film tartalmi ismertetésében; „*le* kell *követelni* az eseményeket” – hangzik el egy magyarázatban; „nem lehet mindent *leszabadalmaztatni*” – nyilatkozta egy szakember a rádióban; „mindent *le* kell *dokumentálni*” – hallhattuk egy rádióbeszélgetésben. No és az ellenkezője: a *le* elhagyása a *bonyolít* ige elől: „Az Istvánmezei úti irodaépület-beruházást a Magyar Sport Háza Rt. *bonyolítja*.” Természetesen: *le!*

Vigyázni kell tehát az igekötő-használatra: nem mindegy, hogy valakit *felruhá*unk vagy *megruhá*unk!

*

De feleslegesen se használunk igekötőt: „A nemzetközi közösség és az ENSZ kifejezések jó ideje nem *fedik át* egymást.”

„A jeles alkotó intellektuelek magyarságról szóló elemzéseit, aggódó jalkiáltásait *komponálta össze* egészszé.” Elegendő lett volna ennyi: *komponálta* vagy *szerkesztette* egészszé.

Még kevésbé használunk helytelenül igekötőt, mint ezt a következő mondat írója tette: „Nagy divat ma a könnyedebb zenei műfajokat szimfonikus zenével *kiházásítani*” – valójában *összeházásítani*, ha már ragaszkodunk a *házasít* igehez; más szóval: *vegyszeríteni*. A felsorolás végére két nem helytelen, de meghökkentő adatot tartogattunk. Mikulás napja körül olvashattunk *bedrogzott* krampuszokróról, bizonyára a *bepiált*, *berúgott*, *beszeszelt* alakok analógiájára. Ezt meg egy országos napilapnak a cikkében találtuk: „Milliókból *össz kreatívkodott* megalohirdetések ellentmondást nem tűrően borítják be a szakadozó megalopoliszt.”

*

Az *aki* és az *amely* összetévesztését talán már nem is kellene említeni, annyiszor szövegünk róla. Hogy mégis megtesszük, annak oka, hogy olyan mértékben terjed, hogy azt már nem lehet szó nélkül hagyni. Íme: „Létrejöttek azok a közösségek, *akik*...”, vannak olyan termelők, *amelyek*..., azok az önkormányzatok, *akik*...” Vigyázat! Már a határon túlra is áterjedt: „a cégek, *akik*...” – mondta rádiónyilatkozatában egy határon túli magyar.

*

Nem érdektelen az *iránt* és a *szemben* névű fölcserélése sem. Az előbbi főleg barátságos érzés kifejezésére használatos, a másik jobbra ellenséges viszony kifejezésére szolgál. Ezért nem szívesen hallottuk a rádió műsorvezetőjétől: „szeretetüket fejezzék ki szeretteikkel *szemben*” – inkább *iránt*; ugyancsak nem elég igényesen fejezte ki magát az rádióban nyilatkozó szakember, aki ezt mondta: „Elkötelezettnek kell lenni *azzal szemben*, amit az ember hirdet” – inkább *az iránt*.

*

Az indokolatlan idegenszó-használatra most csupán egyetlen elrettentő mondatot idézünk a sok közül: „Ez a cikk lényegében *preventív* módon *denunciálja* már előre a *globális* uralmi rend kritikai elemzését.”

*

A *nulla* divatja is változatlan szóban és írásban egyaránt. „A tervezés *nulladik* változata került megvitatásra” (rádiós példa);

„Sok az évi 30 millió forint bérleti díj, a jelenlegi *nulla* állami támogatáshoz viszonyítva viszont megfizethetetlen” (újságcikkből).

*

Az élőszo pongyolaságát jelzi a mindent kétszer (két szóval) mondás szokása: „Szeretnénk *preventív, megelőző* intézkedéseket bevezetni”; „Kérjük, hogy vegyenek részt a *preventív, megelőző* programokban.” Már egyik korábbi példánkban is ilyen volt a *preventív* módon, *már előre* denuncálás.

*

Szokatlanul képzett szavak is felbukkanak időnként. Két példát mutatok be: „Nem akartam, hogy a témát a későbbiekben *bulvárosítsák*” (egy történész nyilatkozatából); „Az a baj, hogy a szigetközi károkat *egyformásítják* Pesten” (egy napilap cikkéből). A szokatlan szóhasználatra vonatkozó példák még: „Az üzletember élete gyökeresen *felfordul*” – talán inkább *megváltozik* (egy film tartalmi ismertetéséből); „Lakását mi *felöltöztetjük*” (reklámszöveg); „Könyvében húsz év külföldi színházi, koncert- és úti élményeiből *rostált*” – inkább *válogatott* (egy könyvismertetésből).

*

Szólástévesztést, szóláskeveredést idézhet elő a hiányos nyelvismeret: „Nem tudtuk, hogy *nehéz fába* vágtuk a fejszét” – hangzott el egy rádiónyilatkozatban; „A kisváros törzsköcs tagja *kemény fába* vágja a fejszét” – hallhattuk egy másik nyilatkozatban. Mindkét esetben a helyes alak: *nagy fába vágja* vagy *vágta a fejszét*, vagyis olyasmire vállalkozik, ami meghaladhatja az erejét. „Törekvései *kútba fulladtak*” – olvashattuk egy újságcikkben; a szólás szerint: *kútba estek*. A jelentés nem ismerése is tévedést okozhat: „Még nem hallottam soha, hogy egy jobboldali személyiségi jogaiért *törtek volna pálcát*.” A szerző nem ismerte a szólás jelentését, vagyis azt, hogy ’lesújtó véleményt mond valakiről’. Ő azt akarta kifejezni, hogy valakinek a védelmére kelünk, síkra szállunk érte, azaz *lándzsát törünk mellette*.

*

Beszámolóink végére érve nem maradt más feladatunk, mint tolmácsolni Kazinczának ma is időszerű üzenetét minden mai magyarul beszélőnek: „Nemesebb és hasznosabb foglalatosság nem lehet, mint a hazai nyelvet a legfőbb tökéletességre vinni.”

Graf Rezső

Szövetségünk és szerkesztőségünk közleményei

Kérjük kedves Olvasóinkat, hogy a személyi jövedelemadó bevallásakor gondoljanak az Anyanyelvpolók Szövetségére! Adószámunk: 19663155-1-43.

Egyúttal jelezzük, hogy lapunk ára 2005-ben nem változik. Az éves előfizetés 600 forint, a szövetségi tagdíj (amely a lap árát is magában foglalja) 1000 forint (diákoknak, nyugdíjasoknak 700 forint). Decemberi számunkban csekket küldtünk a befizetéshez.

A 25 éves Édes Anyanyelvünk mutatója (1979–2003) tartalmazza lapunk eddigi összes írásának szerzőjét, címét, tárgy-, szó- és kifejezésmutatóját. A 70 oldalas keményborítós különszám 400 forint + postaköltségért (500 forint) igényelhető a szerkesztőség postacímén (1364 Budapest, Pf. 122), illetve villámpostán (anyszov@mail.datanet.hu). Az igénylőknek csekket küldünk, a pénz beérkezése után pedig postázzuk a mutatót.

A névutó jellegzetes és különös eleme nyelvünknek. A körülöttünk használatos nyelvekben hiába keresnénk, azokban ugyanis általában előljáróval – idegen névén: prepozícióval – fejezik ki a határozói viszonyt; ezt helyezik a névszó (főnév) elé, amelyet határozói szerepben akarnak használni a mondatban. A magyar azonban ragozó nyelv: toldalékot, ragot illeszt az ilyen főnév után. A ragot egybeírjuk a főnévvel, amelyhez tartozik. De a magyarban a ragozáson kívül más módja is van annak, hogy egy-egy főnév

határozói szerepet kapjon, mégpedig az, hogy névutót teszünk utána. A névutó hangalak szempontjából önálló szó, önálló jelentése azonban nincs; csak egy határozói viszonyjelentés-mozzanattal toldja meg az előtte álló főnév jelentését, így a két szó együtt alkot valamilyen határozót. A *pad alá, pad alatt, pad alól* helyhatározói szerepű, a *szerda óta* időhatározói, a *szél miatt* okot, a *tanulás végett* célt fejez ki; stb. A névutó jelentése és nyelvi szerepe tehát leginkább a határozóragéhoz hasonlít. Külön szó ugyan, de rendszerint hangsúlytalanul követi főnevét. Előfordul, hogy jelentés-mozzanata hasonlít egy-egy határozóragéhoz, s mindegy, raggal vagy névutóval alkotjuk-e meg a kívánt határozót. Pl. „Az *asztalnál* ültem” vagy „Az *asztal mellett* ültem” mondat helyhatározója esetében.

De nem azért mondtuk el az eddigieket a névutóról, hogy orvul nyelvtanra oktassuk a kedves olvasót, hanem azért, hogy megvizsgálhassuk – s ez elsősorban a tollforgatóknak lesz hasznos –, milyen szórendi helyet válasszunk neki a közbevetést tartalmazó mondatokban. Gyakran fordul ugyanis elő, hogy egy névutóval álló főnév-

hez közbevetés kapcsolódik, s gondot okoz a fogalmazónak, hová helyezze a közbevetést: a névutó elé vagy utána. Olykor eléje teszi, vagyis kettészakítja a két alkotóelemet, így: „Tavaly a sok napsütés – amelyre bizonyos növényfajtáknak szükségük van ugyan – miatt kiszáradt kertemben a gyöngyvirág.” Bizony a *napsütés miatt* névutós okhatározó ilyen szétválasztása egy kicsit homályossá teszi a mondatot. A szerzőt nyilván az a körülmény indítja a határozót alkotó elemek szétválasztására, hogy a közbe-

Közbevetéssel elszakított névutó

vetett minőségjelzői mellékmondat („amelyre bizonyos növényfajtáknak szükségük van ugyan”) közvetlenül a *napsütés* főnév mellé kerüljön, mert feltevése szerint így a jelzői szerepet betöltő mellékmondat világosabban vonatkozik rá mint jelzett szavára.

Csakhogy ezzel a megoldással a *napsütés* szóhoz értelmileg még szorosabban hozzátartozó *miatt* névutó került messze főnévi tagjától, s e főnévnek nemcsak az okhatározói értelme sikkadt el, hanem a *miatt*-nak a közbevetés utáni felbukkanása értelemzavaró hatású is. Utólag – másodszeri olvasással – kell felderítenünk, hová is tartozik ez az eltévedt szó.

A névutót ne szakítsuk el a főnévtől közbevetés esetén se! Ez hangsúlytalanul követi névszóját, tehát önálló szói mivolta ellenére sem zavarja meg a jelzett szó és a jelzői szerepű tagmondat értelmi összefüggését, ugyanakkor világossá teszi, hogy a jelzői mellékmondat határozói szerepű főnévre vonatkozik mint jelzett szóra. Íme: *Tavaly a sok napsütés miatt – amelyre bizonyos növényeknek szükségük van ugyan – kiszáradt kertemben a gyöngyvirág.*

Jakab István

Névutó születik?

Közismert, hogy névutóink egy része a birtokos szerkezet birtokszavából alakult ki. Erre utal a több névutóknban fellelhető birtokos személyjel. Az *alapján, folytán, következtében, terén, területén, vonatkozásában* szavak is a viszonylag újabb keletű névutók csoportjába sorolhatók. Szabó Károly szellemesen jellemzi egyik nyelvemlék írásában a névutóvá válás tendenciáját. Ezt írja: „Előkelő névszók igyekeztek évszázadok óta és igyekeznek ma is névutóvá válni.” Majd így folytatja: „Talán azért, mert megneszelték, hogy némely filozófusok a dolgok közti viszonyokat maguk fölé a dolgok fölé emelik.”

A névutóvá válásnak lehetünk tanúi napjainkban is. Ilyen például az új keletű *mentén*, amely a *folyó mentén* ’folyó partján’ szókapcsolatból vált ki, s aztán új szerepben jelent meg nemcsak a hely-, hanem olykor a módhatározó kifejezésére is. Pl. *értékek mentén*.

A *magasságában* „névutósodásáról” azt állapíthatjuk meg, hogy míg régebben csak az óra kifejezésére használták, újabban egyéb szókapcsolatok tagjává is válik az időhatározó névutójaként. Hozzákapcsolják például a hét napjaihoz meg a hónapnevekhez is. Ilyen kifejezéseket hallhatunk: *szerda magasságában, február magasságában*. Ez esetben természetesen az időhatározó kifejezésére nincs is szükség névutóra, hiszen az *-n (szerdán)*, illetve a *-ban, -ben (februárban, decemberben)* elégségesek és pontosak az időhatározó kifejezésére.

Joggal tehetjük tehát fel a kérdést: egy új névutó születik? A jelenséget figyelemmel kísérve, azt mondhatjuk, hogy igen. Ehhez a megállapításhoz azonban sürgősen hozzá kell tennünk, hogy ez a nyelvi változás egyáltalán nem kívánatos, hiszen fölösleges a már említett morfémákat helyettesítenünk vele.

A névutó, mint azt fentebbi példáinkból láthattuk, igen „szapora” szófaj. Viszonylag rövid idő alatt képes névszói szerepéből elmozdulni, és egy másik névszóhoz tapadva megelégedni a viszonzószói, másodlagos szereppel.

Hogy a *magasságában* szavunk névutóvá váljék, abban, sajnos, a saját munkatársai is közreműködnek; mintegy bábáskodnak egy új névutó születésénél. A *február magasságában* kifejezés például éppen a közszolgálati televízióban hangzott el, méghozzá nem is a riportalany szájából.

Dóra Zoltán

Helyesírási plázázás

Az utóbbi néhány évben egyre-másra épülnek a városokban, de főként Budapesten a supermarketek, diszkont-áruházak, óriási bevásárlóközpontok és plázák. Talán a legújabb és épp ezért kevésbé ismert a felsoroltak közül a pláza. Mit is jelent ez az idegen szó?

Az 1999-ben megjelent Magyar helyesírási szótárban hiába keresünk ilyen szócikket, nem találunk. Ebből arra következtethetünk, hogy akkoriban még csak elvétve fordult elő (a Duna Plaza már állt).

A Bakos Ferenc szerkesztette Idegen szavak és kifejezések szótára (II., átdolgozott kiadás, 2002) ezt írja: „**pláza** [plá(s)za] sp. 1. tér 2. üzletközpont” (515). Azaz megtudjuk, hogy a szó spanyol eredetű, a széles körben használt, fontosabb jelentése ’tér’, de létezik egy másik jelentés is. Az eredeti, spanyol helyesírásnak megfelelően *a*-val írjuk, de *á*-val ejtjük. Továbbá a spanyolok ezt a szót *sz-szel* ejtik.

A Magyar értelmező kéziszótár (II., átdolgozott kiadás, 2003) némileg eltér az előbb említett szótártól azzal, hogy mindössze egyetlen jelentést tart nyilván: „**pláza** [pláza] fn Ker Szolgáltatásokat és szórakozási lehetőségeket is kínáló üzletközpont” (1085). A spanyolból csak ez a jelentése került át az angol nyelvbe, onnan pedig lassan a többi nagyobb európai nyelv is átvette.

A 2004-ben megjelent Helyesírás című kötet (Osiris Kiadó) szerzői, Laczkó Krisztina és Mártonfi Attila bátran követik a magyar kiejtést, és a *pláza* alakot javasolják a szótári részben (1192).

A plázák színes, mozgalmas világában a vevőcsalogatás, a reklámozás és az érdeklődés felkeltése gyakran kifogásolható helyesírású feliratokkal, valamint szövegekkel történik. Miután felfedeztük a plázacikákat, szórakoztunk a plázamozgásban, vegyünk szemügyre néhányat a gyakoribb helyesírási vétségek közül!

Az előírás szerint minden üzlet ajtaján ott kell lennie többek között a nyitás és a zárás idejének, azaz a nyitvatartásnak (vagy nyitva tartásnak?). A cégtulajdonosok fele egybeírja a két szót (*nyitvatartás*), de a másik fele különírva tartja jónak (*nyitva tartás*). Melyik a helyes? Az *-ás*, *-és* főnévképző, való igaz, több esetben összerántja az elő- és utótagot, amikor az igéből főnevet hoz létre. Az egybeírás oka ilyenkor a kisebb-nagyobb jelentéskülönbség a szószervezet és az összetétel között, pl. *bérbe ad* – *bérbeadás*, *éhen hal* – *éhenhalás*, *érvénybe lép* – *érvénybelépés*, *hátsó támad* – *hátsó támadás*, *külön él* – *különélés*, *örökbe fogad* – *örökbefogadás*, *számon kér* – *számonkérés*, *számon tart* – *számontartás*, *távolba lát* – *távolbalátás*. De a mi példánk nem illeszthető bele ebbe a sorba a helyesírási szótár útmutatásai szerint, tehát csak így fogadható el: *nyitva tartás*, mint a *hason csúsás*, *révbe jutás*, *körben állás*, *rendben tartás*, *öntudatra ébredés*.

Többeknek elég nehéz felismerni a különbséget a *téli vásár*, a *cipő vásár* és a *téli kabát vásár* között, épp ezért egységesen különírják őket. Mivel a *téli vásár* minőségjelzős szószervezet, tökéletes megoldás a különírás ugyanúgy, mint a *tavaszi vásár*, *nyári vásár* esetében. Másképpen kell elemeznünk a *cipő* és a *vásár* szavak nyelvtani viszonyát. Az alárendelő birtokos jelzős jelöletlen összetételek mindenkor egybeírandók. Tehát: *cipővásár*, *blúzvásár*, *kosztümvásár*. A *téli kabát vásár* azért a legbonyolultabb, mert az ún. mozgósabályt, a helyesírási szabályzat 139. pontjában kimondottakat kell érvényesítenünk, azaz az eredetileg minőségjelzős különírt tagokat most alkalmilag egybeírjuk, a hozzájuk kapcsolódó harmadik elemet pedig kötőjelezzük: *téli kabát-vásár*.

Nagy a bizonytalanság az olyan szóösszetételek tagolásakor, amelyekben az utótagok azonosak, például: *papír*; *műanyag*, *édesség*, *játék és ajándék kereskedés*. Ez az írásmód nem azt fejezi ki, hogy valaki papírral, műanyaggal, édességgel, játékokkal, valamint ajándéktárgyakkal kereskedik. Mivel a *kereskedés* szó a felsorolt előtagokhoz – az alaktani jelöletlenség miatt – szorosan hozzátartozik, erre kötőjellel kell utalnunk: *papír-, műanyag-, édesség-, játék- és ajándékkereskedés*. További ilyen példák: *öltöny- és kosztüm-csereakció*; *tölgy-, bükk- és fenyőparketták*; *bébi-, kamasz- és felnőttruha*; *eszpresszó-, mokka-, krém- és neszkávé*.

Ha az előtagok azonosak, gyakorta elmaradnak az erre utaló kötőjelek, pl. *irhაკucsma*, *mellény és papucs*. E szerint a *mellény* és a *papucs* más anyagból is készülhetett. Csak az *irhაკucsma*, *-mellény és -papucs* írásmód teszi félreérthetlenné, hogy mindháromnak az anyaga irha.

Szintén mindennapos hiba a *szezon végi* (pl. leértékelés) szerkezet egybeírása, pedig *szezonvég* összetétel nincs is nyelvünkben, bár van *faluvég*, *hétvég*, *századvég* és *szóvég*. A *szezon végi* szókapcsolat a *szezon vége* szószervezetből jött létre, de az *-i* képző megjelenése nem indokolja az egybeírást. Helyesen: *szezon végi* (leértékelés).

Úgy tűnik, nem ismerjük elég jól azt a szabálypontot, mely az anyagnévi jelzős szóösszetételek és szószervezetek írását magyarázza. Az ékszerboltok tulajdonosai rendre rosszul írják a következő szavakat: *arany- és ezüstékszerek*. A hibázás oka bizonyára az, hogy elkerülni figyelmüket az *ékszer* szó összetétel volta (lásd *altatószer*; *csodaszer*; *mosószert*; *ellenszer*; *oldószer*; *sportszer*; *tan-szer* stb.). Ha egyszerű szó a jelző és a jelzett szó is, egybeírhatjuk a szavakat: *aranylánc*, *ezüstgyűrű*, *réztál*, *bronzszobor*, *márványtábla*. De ha már három szó alkotja a jelzős szerkezetet, csak különírva szabályos: *arany és ezüst ékszerek*, *arany karkötő*, *ezüst fülbevaló*, *sárgaréz tál*, *bronz mellszobor*, *márvány emléktábla*, *sót a fenyő étkezőgarnitúra*, *frottír fürdőköpeny*, *irhabőr bunda*, *műanyag kötény*, *műselyem sál* is ilyen típusú.

Bonyolultabb alá- és mellérendelő szerkezetekben igen gyakran szerepel a *férfi* és a *női* jelzőként. Amiatt, hogy az utóbbi melléknév (ezt az *-i* képző is bizonyítja) és minőségjelző, jelzett szavától általában különírjuk, például: *női blúz*, *női kabát*, *női nadrág*. Más a jellemzője a *férfi* szónak, hiszen az főnév. A *férfiing*, *férfikabát*, *férfinadrág* emiatt összetételként írandó. A hibák még inkább akkor fordulnak elő, amikor a két szó egyszerre jelenik meg egy felsorolásban. Például: *férfi és női vászon és farmer nadrágok*; *férfi és női fehérneműk*; *női és férfi korcsolyacipők*. A hibákat úgy lehet kijavítani, ha megkeressük az egymáshoz tartozó összetételi tagokat, és a hiányzó kötőjeleket kitesszük. Helyesen: *férfi- és női vászon- és farmernadrágok*; *férfi- és női fehérneműk*; *női és férfi-korcsolyacipő*.

Mindannyian gyakran szoktunk hivatkozni arra, hogy a magyar helyesírás egyik fontos jellemzője az értelemtükrözés. A különírás-egybeírás kérdésköre olyan része a rendszernek, ahol ügyelnünk kell arra, mit szeretnénk kifejezni, és meg kell keresnünk a jelentéstartalomhoz leginkább illő írásmódot.

Bozsik Gabriella

**A magyar nyelv hetének ideai országos megnyitója 2005. április 5-én
11 órakor lesz Szombathelyen.**

KÖNYVEKRŐL

Jót s jól!

Bencédy József válogatott nyelvművelő írásai és műelemzései

A szép kiállítású, értékes tartalmú kötet Bencédy Józsefnek, lapunk volt felelős szerkesztőjének (most szerkesztőbizottsági tagjának) nyelvművelő cikkeiből és műelemzéseiből nyújt gazdag válogatást. Ezek az írások önállóan 1988 és 2003 között jelentek meg, s annak a korszaknak a nyelvi jelenségeit térképezik fel, amelyet hol *rendszerváltozás*-nak, hol *rendszerátalakítás*-nak, újabban *rendszerátalakítás*-nak is neveznek. A kötet végén olvasható vers- és prózaelemzések mélyebbre fúrnak nyelvünk múltjába: a Berzsenyitől Illyés Gyuláig tartó időszakból merítik témáikat.

Fábián Pál ajánló bevezetője (Kedves Olvasó!, 9) után öt csoportra osztva következnek a rövidebb-hosszabb cikkek. Az első csoport (Felesleges és káros a nyelvművelés?, 10–59) elvi és vitacikkeket tartalmaz a nyelvművelés értelméről, hasznáról, lehetőségességéről. Ezek az írások az elegáns, higgadt stílus fékezte szenvedélyességgel képviselik a klasszikus nyelvművelő álláspontot: „... a nyelvtudománynak, a nyelvművelésnek nem csupán a leírás, a nyelvi jelenségek számbavétele a feladata, hanem a *minősítés is, az eszközök funkciója szerint. Sokféle belső nyelvváltozat van, mindegyiknek megvan a maga normája, s ami helyénvaló az egyik nyelvváltozatban, az nem biztos, hogy elfogadható vagy elfogadandó a másikban is* [a szerző kiemelése]. Ha pedig megjegyzést teszünk a köznyelvi változattól való eltérés miatt, az nem indokolatlan beleszólás a másik ember szuverenitásába, csak tanács, amelyet lehet elfogadni, de lehet elutasítani is” (14). Pontosan ez a véleménye e lap szerkesztőinek és munkatársainak, köztük e sorok írójának is!

A második rész cikkei (A szó csak szolgál, 60–109) a magyar szókinccs és szóhasználat újabb kori jelenségeiről adnak áttekintést. A cím minden bizonnyal Ady verssorára utal („... a vers csak cifra szolgál”). E cikkek többsége először az MTI lapjában, a Tudósítóban jelent meg. Főbb témaköreik: közhelyszerű fogalmazás, közéleti zsargon, szaknyelvek, szleng és ifjúsági nyelv, durvaság, trágárság a nyilvános beszédben, stílárius fellazulás a sajtóban (is).

A következő, rövidebb rész (Szófüzés. 110–122) a szó és a mondat közötti nyelvi szinttel, az állandó szókapcsolatok pontatlan használatával (pl. *felszítja az érdeklődést valami iránt*) és egyéb frazeológiai jelenségekkel foglalkozik.

E rövid fejezetet egy újabb terjedelmes rész, a mondat-tani tárgyú írások válogatása követi (Mondatszerkesztés, 123–156). Különösen érdekesek, tanulságosak az MTI-hírek túltömörítettségét bemutató adatok és elemzések (Nem

elég beszélni..., A tömörség határai stb.). Több cikk tárgyalja a magyar szórend állítólagos kötetlenségét (amely mögött valójában a szigorú kötöttségek egész hálózata, rendszere rejlik) és a sajtónyelvben előforduló tipikus szórendi hibákat (Mennyire szabad a szórend?, Szórendtelenségek, Közbevetések).

A kötetet a műelemzések sorozata (Miért szép?, 157–179) zárja. Ezek mind a Kossuth rádió Édes anyanyelvünk című műsorában hangzottak el először. A 13 elemzés közül 12 verselemzés (Nagy László Jönnek a harangok értem című prózaversét-versprózáját versnek tekintve): Berzsenyitől, Gyulai Páltól, Juhász Gyulától, Nagy Lászlótól, Pilinszkytól, Szabó Lőrincától, Illyéstől, a vajdasági Fehér Ferencről, a felvidéki Gál Sándortól és az erdélyi Kányádi Sándortól egy-egy, Kosztolányitól két versnek az elemzése. Az egyetlen prózaelemzés Sánta Ferenc Sokan voltunk című híres novelláját méltatja. Az ötperces (nyomatásban: egy-másfél oldalas) terjedelem megszabta szűk kereteket valóban mesterien kihasználva (Fábián Pál előszava használja ezt a jelzőt) villantja fel a szerző az elemzett szövegek stilisztikai sajátosságait, értékeit, szépségeit, és ezzel arra serkenti a hallgatót, most már e kötet olvasóját is, hogy levegye könyvespolcáról és elolvassa (újraolvassa) a szóban forgó művet, sőt az író többi művét is. Éppen ebben van a titka és az értelme az igazi ismeretterjesztésnek!

Szép gesztus volt a Tinta Könyvkiadótól, hogy ezt a gazdag tartalmú nyelvművelő könyvet *Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához* című rangos sorozatában jelentette meg. Bencédy Józsefnek ez a munkája valóban segédkönyvül fog szolgálni a mai magyar nyelvhasználat kutatásához és oktatásához. Leginkább azonban az újságíróknak kell(ene) rendszeresen forgatniuk, hogy stílusukat pontosabbá és szebbé tegyék.

Még inkább növelte volna a kötet használhatóságát egy szó- és tárgymutató beiktatása. Ha lesz (s őszintén kívánom, hogy legyen is) ennek a könyvnek újabb kiadása, a kitűnő szerző és az áldozatkész kiadó pótolhatja ezt is. Ami azonban a kötet és a szerző értékelését illeti, már most csatlakozhatom Fábián Pál bevezetőjéhez: „Bencédy József azok közé a nyelvművelők közé tartozik, akik nyelvünk történetét és jelen rendszerét egyaránt jól ismerik, [...] tehát véleménye iránt teljes bizalommal lehetünk.” (Bencédy József: *Jót s jól! Válogatott nyelvművelő írások és műelemzések*. Tinta Könyvkiadó, Budapest 2005, 180 oldal.)

Kemény Gábor

Új megközelítésekkel az új nyelvújítás felé

A Szegedi Tudományegyetem nyelvészeti tanszékeinek konferenciasorozatában 2003-ban a nyelvleírás és nyelvújítás, nyelvhasználat és stilsztika témaköre következett. A 2004-ben kötetben megjelent előadások mindegyike elméleti, tudományos megalapozottsággal foglalkozik a nyelvhasználat, illetve a nyelvhasználat során fölvetődő valamilyen kérdéssel.

Két dolgozat bírálja erőteljesen a volt és a létező nyelvújítást. A Magyar Rádió Édes anyanyelvünk című műsorsorozatának 1992 utáni évtizedéből megjelent hatszerzős munka szemelvényei alapján **Kálmán László** bizonyítottan látja, hogy a nyelvújítás áltudomány, és kimeríti a „sarlatánság” kategóriáját. „Áltudományos” (az idézőjel az enyém) nézeteknek véli a következőket: nyelvromlás, káros változás, idegenség, igényesebb központi norma, racionális megfontolások, a hagyománytól/megszokottól való eltérés, ízlés. **Nádasdy Ádám** a „betegség-metaphorát” vizsgálja meg (ha belegondolunk, ez orvosi metafora) a nyelvújításban az általa egyébként nagyra becsült Bárczi Géza Nyelvújításunk című munkája alapján, s megállapítja, hogy azt „magára a nyelvre alkalmazni súlyos tévedés”.

Három dolgozat a nyelvújítás helyét, módszereit, útjait keresi. **Kemény Gábor** rendszerezi a mai magyar nyelvhasználat főbb változásai irányait. Majd a normától való eltéréseknek két fajtáját különbözteti meg: azokat, amelyek félreértésre vezethetnek, s azokat, amelyek ilyen nehézséget nem okoznak, de normaszintjükön kívül stilsztikai konnotációk, értékítéletek tapadnak hozzájuk. Ennek alapján beszélhetünk kommunikatív, illetve pragmatikai (stilsztikai) helyességről. Kemény Gábor szerint a nyelvújítás főként ez utóbbit kell megítélnie, amikor nyelvhasználati tanácsot ad. Összegzése: „a nyelvújítás (akár nyelvész úzi, akár nem) meglehetősen különleges szellemi tevékenység. Tekinthető az alkalmazott nyelvtudomány egyik ágának is, amely a nyelvújítás eredményeit közvetíti a művelt(ebb) nagyközönség felé. De érintkezik a pedagógiával és a publicisztikával is, mert véleménye van, és azt ki is nyilvánítja, mégpedig azzal a céllal, hogy befolyásolja a dolgok menetét (mármint a nyelvhasználatot).

Csermely Tibor könyve

Csermely Tibor egyedi, sajátos és egyben örömteli ajándékkal lepte meg magát és olvasóit 70. születésnapja alkalmából. Úgy döntött, s jól döntött, hogy e kerek évfordulóra megjelentet egy könyvet, amelyben eddigi több mint háromszáz publikációjából ad ízelítőt, válogatást. Segítője is akadt e munkában, hiszen testvére vezeti be az olvasót a kötetbe az Előszóval. A fejezetcímek: Arcképek, Recenziók, Irodalmi levelek, Cikkek-tanulmányok. S bár tanár úr írásai elsősorban Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéhez kötődnek, úgy vélem, a nagyközönség is haszonnal és érdeklődéssel forgathatja például Váci Mihályról vagy Végh Antalról szóló személyes ihletettséggel visszaemlékezéseit.

Csermely Tibor nemcsak szóval, hanem immár tollal is át kívánja adni mindazt a tudást és tapasztalatot, amelyet élete során eddig megszerzett. Mindezt harmóniával és szeretettel, katedrán innen és azon túl ismeretterjesztő habitussal. (Csermely Tibor könyve, Nyíregyháza, 2004.)

M. K.

Ezért a nyelvújítás kevesebb is, több is a tudománynál: tudományos alapokon kell nyugodnia, de céljai túlmutatnak a tudományon, mivel embernevelő ambíciói is vannak.” **Eőry Vilma** megkülönbözteti a sokféle nyelvújítást (írói, tudományos, ismeretterjesztő, mozgalmi), és azt mint stratégiai tevékenységet határozza meg a nyelvészeti rendszerben. **Heltainé Nagy Erzsébet** tudománytörténeti és filozófiai háttér felmutatásával helyezi el az értékelő tevékenységet a nyelvhasználati hagyományban. Minden nyelvhasználó értékeli, mert mindig választ a rendelkezésére álló lehetőségek közül. Ez az értékelés segíti a kifinomultabb (anya)nyelvi gondolkodást, amely a versenyképességnek is feltétele.

Négy tanulmány elsősorban elméleti szempontból foglalkozik egy-egy nyelvi jelenséggel. Közös bennük a megközelítések változatossága, valamint az, hogy élőnyelvi változásokra keresnek magyarázatot. A magyar nyelvben a névelő, az igekötő, a vonatkozó névmások és a létigés szerkezetek sokszor vetnek föl nyelvhelyességi kérdéseket. **Ladányi Mária** dolgozata az igekötős neologizmusok nyelvi rendszerbeli összefüggéseiről szól. Ez a kötet legtöbb nyelvi példát föl sorakoztató dolgozata. A szerző választ keres az egyes igekötők viselkedésére (*fel, le, ki, be, el, meg*), keresi a magyarázatot a „felesleges” igekötőkre, és világosan megkülönbözteti a neologizmusok értékelésének elméleti nyelvészeti, szociolingvisztikai és nyelvújítási oldalát. A három értékelési szempont különböző. De – és ezt már én teszem hozzá – egymás szempontjainak figyelembevétele lehetne az igazán gyümölcsöző. **Alberti Gábor** és **Balogh Éva** generatív grammatikai megközelítéssel modellezi a tulajdonnév előtti – ingadozó – névelőhasználat problémáját. A dolgozat végigkövetéséhez nyelvészeti elmélyültség szükséges, ami mutatja, hogy a felszínen zajló nyelvi jelenségek hátterét sokszor igen komoly nyelvészeti apparátussal lehet csak feltárni. **Kádár Edit** a létigés szerkezetek osztályozását vizsgálja (felül), s megközelítésében a szerkezetek lexikális tulajdonságain túlmenve azok szemantikai és szintaktikai ismérveit is bemutatja. **Sinkovics Balázs** a vonatkozó névmások (*amely, ami, aki*) használatában mutatkozó ingadozás történetét, átrendeződési folyamatukat és az azokra vonatkozó nyelvújítási magatartást mutatja be. A történeti folyamatokból azt a következtetést vonja le, hogy a vonatkozó névmások használatában megmutatózó változatosság (a tudatos nyelvhasználó „zavarnak” mondaná) a helyhez, alkalomhoz, beszédpartnerhez való alkalmazkodást tükrözi.

Végül pedig két dolgozat foglalkozik elsősorban stilsztikai kérdésekkel, de mindkettőnek köze van a nyelvhasználatához is. **Szikszainé Nagy Irma** a klasszikus ókori négy kérdésalakzatot vizsgálja, s arra a következtetésre jut, hogy újabb kérdésalakzatok is vannak (meditatív, egyetértető, figyelemfelkeltő kérdés) az eltérő nyelvi szerepek miatt. Mit mondjak még? (Ez a kérdés a figyelemirányítás eszköze.) **Tolcsvai Nagy Gábor** dolgozatával zárul a kötet, amely a termékeny nyelvészeti strukturalizmust, illetve funkcionális megvalósuló kognitív stílusmagyarázatra irányítja a figyelmet. E felfogás szerint a stílus hozzájárul ahhoz, hogy a beszélő nyelvi kifejezésekkel leképezze a világ valamely jelenségét.

A tanulmányok mindegyike megkövetel bizonyos nyelvészeti előismereteket, de az olvasáshoz szükséges erőfeszítés nem hiábavaló: részben azért, mert kiderül, hogy a nyelvészetben sokféle út, módszer és cél van, részben azért, mert megmutatja, hogy a különböző irányzatok párbeszéde zajlik, s ennek eredménye is van (lehet). (A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei VI. Nyelvleírás és nyelvújítás, nyelvhasználat, stilsztika. Szerk.: Büky László. Szegedi Tudományegyetem Általános Nyelvészeti Tanszék, Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szeged, 2004.)

B. G.

A magyar nyelv könyve

korszerűsített, bővített kiadásban

Egy kézikönyvről jóval első kiadásának megjelenése után nemigen szokás írni, esetünkben azonban ezt a szokást, úgy érzem, bátran figyelmen kívül hagyhatjuk, annyi minden szól a hozzá való igazodás ellen. Ellene szól, hogy a szóban forgó munka csaknem másfél évtizeddel ezelőtt jelent meg, továbbá hogy azóta még hat kiadása látott napvilágot, azaz sikerkönyvvé van dolgunk, végül, de nem utolsósorban pedig az, hogy ez a mostani, tehát immár hetedik kiadás mind terjedelmét, mind tartalmát tekintve jelentősen – a számok nyelvén kifejezve: 250 oldallal, illetve több fejezettel, valamint névmutatóval és tárgymutatóval – gazdagabb elődjénél. Nem túlzás azt állítani, hogy pusztán a kézikönyvben helyet kapott új anyagból kitelne egy átlagos terjedelmű önálló kötet. Illő hát, hogy legalább röviden bemutatassuk olvasóinknak ezt a leginkább a felsőoktatásban, de a közoktatásban, sőt az iskolán kívüli anyanyelvi ismeretterjesztésben is jól használható könyvet, amely már az eddigi hat kiadás 35 000 példányával bebizonyította tanulhatóságát, megbízhatóságát.

A könyv legelején – a hetedik kiadásban ugyanúgy, mint az elsőben – ezt az ajánlást olvashatjuk: *Balassa József emlékének*. Az első kiadás megjelenésekor talán még aránylag sokan voltak, akik személyesen is ismerhették a jeles nyelvészt, több értékes mű szerzőjét, aki két évtizeden át – 1920-tól 1940-ig – a Magyar Nyelvőr felelős szerkesztője is volt. Mára azonban már nagyon megfogyatkozott azok száma, akik ismerték, ismerik Balassa Józsefet, illetve munkáit, s így azt is tudják, hogy legutolsón, 1943-ban kiadott nagy összefoglaló műve, amellyel életének 80. évében örvendeztette meg olvasóit, éppen ezt a címet viselte: *A magyar nyelv könyve*. Mivel az általam ismert, azonos című munkának, ellentétben a korábbi kiadásokkal, egy, a könyv használóit jól eligazító, rokonszenvet ébresztő előszava is van, ebben a kézikönyv főszerkesztőjének, A. Jászó Annának talán érdemes lett volna egy mondattal utalni az ajánlás háttérére. Annál is inkább, mert a két mű nemcsak címében egyezik, hanem felépítésében is hasonló. Annak az élen is áll egy kb. 50 oldalas bevezetés, amely a nyelvek életével, majd hangsúlyozottan a magyar nyelv történetével és jelenével foglalkozik, s ennek is van egy szintén ilyen terjedelmű s Balassával többé-kevésbé párhuzamba állítható része: „Általános ismeretek a nyelvről és a nyelvtudományról” címmel. Ezt a bevezetőnek is tekinthető részt pedig mindkét „A magyar nyelv könyve” című műben Hangtan, Szótan és Mondattan című fejezetek követik, sőt érdekes módon még a fejezetek terjedelme is nagyjából azonos.

Azt azonban e kétségtelen hasonlóságok ellenére sem mondhatjuk, hogy a két mű egészében hasonlít egymásra, mert az általam most ismert munka – már ennek első kiadása is – még további önálló fejezeteket is tartalmaz, olyanokat, amelyeket Balassa könyvében még hiába kereshetünk: szövegtant (ami akkor önálló stúdiumként még nem is létezett), névtant, átfogó szemléletű jelentéstant, külön fejezetet a magyar nyelvjárásokról, valamint a gyermeknyelvről, továbbá áttekintést a nyelvtudomány történetéről,

beleértve a 20. század nyelvészeti irányzatait is (amelyek Balassa könyvében egyébként még szintén csak alig-alig szerepelhettek volna), és önálló fejezetet a nyelvtudomány interdiszciplináris kapcsolatairól. Azt mondhatjuk tehát, hogy a két mű rokon a tekintetben, hogy mindkettő a klasszikus nyelvleírás jegyében fogant, de míg Balassáé elsősorban mégis grammatika (mégpedig olyan, amely a helyesírás és a nyelvhelyesség szempontjaira is tekintettel van), addig ez a mű amannál tágabb szemhatáru, átfogóbb munka; ez valóban a magyar nyelv kézikönyve, noha ebben is kétségtelenül a nyelvten kapja a legnagyobb hangsúlyt.

Amit az iménti bekezdésben előadtam, az, mint utaltam is rá, már az 1991-i, első kiadásra is érvényes volt. Örömmel jelezhetem, hogy ebbe a hetedik kiadásba még további új, fontos fejezetek is belekerültek. Így mindenekelőtt a Retorika című, amelynek fontosságát az is bizonyítja, hogy a retorika több mint fél évszázadnyi szünet után néhány év óta újból középiskolai tantárgy lett, valamint egy rövid fejezet a pragmatikáról, arról a tudományágról, amely voltaképpen a szemiotikából nőtt, illetve ágazott ki alig néhány évtizede. Az említettek közül az első A. Jászó Anna munkája, a második pedig Albertné Herbszt Máriaé, aki A nyelvtudomány interdiszciplináris kapcsolatai című fejezetnek is szerzője, s ebben a minőségében az utóbb említett fejezetnek számos részét jelentős mértékben átdolgozta, korszerűsítette, különösen a pszicholingvisztikával, a szociolingvisztikával és a számítógépes nyelvészettel foglalkozó részt. De szinte ugyanezt mondhatom el a többi fejezetről is. Mindegyik több helyütt módosult, s főleg jelentősen gazdagodott, korszerűsödött, részben a még nem említett további szerzők, Bokor József, Hangay Zoltán, Kálmánné Bors Irén, Király Lajos és Cs. Nagy Lajos jóvoltából, részben – s talán nagyobb részben – pedig a főszerkesztő gondos munkájának eredményeként. Ez utóbbira abból következtethetünk, hogy míg az első kiadásban két fejezetnek szerzője A. Jászó Anna, ebben a mostaniban négy önálló fejezet, valamint kettőnek a társszerzősége fűződik a nevéhez. Végül fontosnak tartom még megemlíteni, hogy az új kiadású munka abban is különbözik elődjétől, hogy az olvasók, használók tájékozódását névmutató és részletes tárgymutató is segíti.

Összegezve azt mondhatom: érdemes volt időt és energiát áldozni ennek a jól bevált, jól tanítható s hagyományos felépítését megőrizve a tudományos fejlődéssel is lépést tartó kézikönyvnek az átdolgozására, felfrissítésére. Szívemből szól a főszerkesztő, amikor előszavát így fejezte be: „Minden az emberért van: a nyelv, a nyelvtudomány, s benne különösen a nyelvművelés. Jó szándékkal adjuk át A magyar nyelv könyve hetedik – bővített és átdolgozott – kiadását olvasóinknak, azt remélve, hogy jól fogja szolgálni a jövőben is a vizsgázó diákokat, s mindenképp a magyar nyelv ügyét.” – Ugy legyen! (*A magyar nyelv könyve. Hetedik, átdolgozott és bővített kiadás. Főszerk. A. Jászó Anna. Trezor Kiadó, 2004. 851 oldal.*)

Grétsy László

VISSZHANG

Állam, ország, nemzet

Igen tiszteletreméltó és rokonszenves az az igyekezet, amellyel dr. Böszörményi József rendet kíván teremteni a *nemzeti, állami* és *országos* szavak használata körül (Édes Anyanyelvünk, 2005/1. szám). Valóban üdvös volna, ha mindenki mindig gondosan megkülönböztetné az egymáshoz közeli jelentésárnyalatokat, ha mindenki mindig körültekintően mérlegelné, melyik a legalkalmasabb nyelvi forma mondanivalójának kifejezésére, vagyis ha (egy kis túlzással élve) édes anyanyelvünk úgy működne, akár egy svájci óra: pontosan, megbízhatóan, hibátlanul.

Sajnos a nyelv – s ezt mindannyian tapasztaljuk – nem olyan könnyen kiismerhető és áttekinthető, mint egy óraszerkezet. Sokkal inkább hasonlítható egy bonyolult élő szervezethez, amely kölcsönhatásban él az őt körülvevő közeggel. A nyelv működését számtalan tényező befolyásolja: történelmi, kulturális vagy épp emberi természetű. És ezek bizony időnként akár üzemzavarhoz is vezethetnek.

Pedig a képlet esetünkben látszólag egyszerű: ami *nemzeti*, az a nemzethez tartozó, arra jellemző; ami *országos*, az egy országnak a területére vonatkozik, azzal kapcsolatos; ami pedig *állami*, az egy központi hatalmi-politikai szervezet részét képezi. Így van tehát *nemzeti* történelmünk, *országos* rendőr-főkapitányságunk és *állami* pénzügyünk. A baj csak az, hogy vannak olyan dolgok is, amelyek már nem ennyire egyértelműek. A nemzeti jelleg, a területi hovatartozás és az állami vonatkozás nem mindig különül el élesen egymástól. Számtalan ilyen példát idézhetnénk: az Országos Levéltár nemcsak országos, de egyszersmind nemzeti és állami is; a Nemzeti Stratégiai Kutatási Program nyilván az egész országra kiterjedően és állami finanszírozással működik; az Állami Népi Együttes az országot és a nemzetet egyaránt képviselte annak idején... Ilyenkor tehát a *nemzeti*, az *országos* vagy az *állami* jelző egyként jó, sőt gyakran akár a *magyar*-ral is fölcserélhető.

Egyet kell értenünk a szerző azon állításával, hogy túlteng a *nemzeti* jelző a hasonló típusú intézménynevekben, és sokszor szerencsésebb volna más használni helyette. E jelenség okát azonban nem kizárólag az idegen nyelvi hatásban látom, hanem a hazai társadalmi átalakulásokban, a rendszerváltás hozta nagy nemzeti felbuzdulásban is, illetve a nemzetfogalom részbeni tisztázatlanságában. A kilencvenes évek eleje a nemzeti önérték megerősödésének időszaka volt hazánkban, és ennek markáns nyelvi megnyilvánulása a *nemzeti* jelző elszaporodása. Ugyanakkor magának a *nemzet* szónak a használatában, értelmezésében is mutatkozott-mutatkozik némi bizonytalanság. A hetvenes-nyolcvanas években például a határon túli magyarokat a hivatalos politika nem tekintette a magyar nemzet részének, ők legfeljebb magyar *nemzetiség*-et alkothattak a többségi nemzetek mellett. A politológusok mind a mai napig használják a *politikai nemzet*, *állam-nemzet*, *kultúr-nemzet* fogalmakat, melyek épp azt a felfogást tükrözik, hogy meg kell különböztetni egy-egy ország saját népeességét, illetve az országhatároktól függetlenül létező etnikai közösségeket. Ertelme-

ző szótáraink meghatározását sem tekinthetjük kifogástalannak, mely szerint a *nemzet* „történelmileg kialakult tartós emberi közösség, amelyet közös nyelv, közös terület és gazdasági élet s a kultúrában megnyilvánuló közös lelki sajátosságok tartanak össze”. Amennyiben az országhatárokon kívül élő magyarokat a nemzet részének tekintjük – márpedig annak kell tekintenünk! –, a közös terület és a közös gazdasági élet követelményét ki kell iktatnunk, vagy legalább utalunk kell a sajátos történelmi körülményekre. Dr. Böszörményi József meghatározása sem visz közelebb a megoldáshoz, hisz „államalkotó népcsoport”-ként definiálja a nemzetet, holott egy Erdélyben vagy a Felvidéken élő magyar ember nem alkotórésze a magyar államnak.

Az írás Kárpátját érintő részéhez is kívánczok egy kis kiigazítás. Az ungvári egyetem valóban *nemzeti*, és ez korántsem az ottani magyarok nyelvérzékének a romlását jelzi. A magyarországi rendszerváltáshoz hasonlóan Ukrajna függetlenné válásakor a nemzeti érzelmek felerősödése az intézményneveket sem hagyta érintetlenül. Az addig *állami* egyetem hivatalos neve *nemzeti* egyetem lett. Nem „Derzsavna Univerzita” (ukránul így helyes: „derzsavnij unyiverszitet”) tehát, és nem is „Národna Univerzita” (a „narodna” jelentése ez lenne: népi), hanem „nacionalnij unyiverszitet”. Ezt nem lehet másként fordítani magyarra, mint *nemzeti*-nek.

Visszatérve az itthoni helyzethez, jogos a kérdés, mi legyen azokkal az intézménynevekkel, állandósult jelzős szerkezetekkel, sőt összetett szavakkal, amelyekben a *nemzeti* vagy *nemzet* szavunk nincs a helyén, így sértheti sokak nyelvérzékét. Mint például a *Nemzeti Autópálya Rt.*, a *Magyar Nemzeti Bank* vagy a *Nemzetbiztonsági Hivatal*, amely nyilvánvalóan nem a nemzet, hanem az ország autópályáit építi, pénzügyeit intézi, biztonságát védi; a *nemzeti jövedelem*, a *nemzeti össztermék* vagy a *nemzeti vagyon*, amelybe bizony nem tartozik bele a határon túli nemzetiség jövedelme, termelése, vagyona; és végül a *nemzetőr*, a *nemzetáruló* vagy a *nemzetgyűlés*, amelyek ugyan jobbára történelmi vonatkozásban fordulnak elő, de bármikor felbukkanhatnak a jelen problémái kapcsán is (a megszünt sorkatonaság helyett nemzetőrség vagy nemzeti gárda föllállítása nemrég szerepelt az egyik parlamenti párt elképzelései között). Ha most elkezdénénk lecserélni ezeket a meghonosodott neveket, kifejezéseket, abból igen nagy kavardás támadna, ami alighanem többet ártana, mint használna a nyelvművelés, a helyes nyelvhasználat ügyének.

Vagyis meg kell békélnünk azzal, hogy nyelvünkben bizony szép számban akadnak olyan szavak, szó szerkezetek, amelyek nem pontosan, nem egyértelműen fejezik ki a nekik tulajdonított gondolati tartalmat. A jövőre nézve viszont mindenképpen megszívlelendő a tanulság: ha új *országos* vagy *állami* intézményt hoznak létre, a keresztapa hivatalnokok azt lehetőleg ne nevezzék *nemzeti*-nek. Ez utóbbi jelző maradjon foglalt egy nagyobb közösség: a NEMZET számára.

Móricz Kálmán

Úrnő, úrhölgy

Az Édes Anyanyelvünk 2004. októberi számában dr. Bogárdi Mihály írt a megszólításokról (Kovács úr – Kovácsné). Ebben szerepel, hogy az *úrnő* elavult kifejezés. Az *úrnő* talán elavult lehet annak, aki megszokta az *elvtársnő*-t. Nekem viszont nem, aki 74 éves vagyok, és nagyon sok, édesanyámnak címzett levelem van „Brassay Sándorné *úrnőnek/úrhölgynek* címzéssel. A kommunista időszakban Magyarországon el volt tiltva az *úr* és az *úrnő* használata, és kötelező volt az *elvtárs-elvtársnő* kifejezés. Persze ez nem jelent meg sehol sem törvény formájában, de ha valakit *úr*-nak szólítottunk, az tiltakozott, mert az *úr* akkor burzsoá kizsákmányolót jelentett. Ellenben a külföldön élő magyarok (nem is kis számban) használták továbbra is az *úrnő* és az *úrhölgy* kifejezést, és nem tartották elavultnak. Miért találjunk ki új szót, mikor ezt már elődeink kitalálták és elfogadtatták?

Brassay Sándor (Boconád)

Háromtagú nevek az USA-ban

A decemberi szám Visszhang rovatában hibát találtam. Azt írja a cikk, hogy „az Egyesült Államokban használatos egy rövidebb, kéttagú és egy hosszabb, háromtagú név... A hosszabb, háromtagú név: 1. keresztnév, 2. a nevezett anyjának családneve, 3. a nevezett családneve...” A példák ezt támasztják alá, de a tévedés ott van, hogy az anyai családnév nem AUTOMATIKUSAN szerepel mint középső név. Ez csak akkor van, ha az illető azt kapta mint középső nevet a keresztelésnél/névadásnál. Az amerikai középső név, amit Önök „a nevezett anyjának családnevéként” tüntetnek fel, lehet akármi: egy másik keresztnév (Mary Jo Smith), vezeték-név, amelynek semmi köze a családhoz, de tiszteletet fejez ki (William Jefferson Clinton – a volt elnöknek semmi családi kapcsolata nem volt Thomas Jeffersonnal). A leggyakoribb eset, ahol vezetéknev fordul elő mint középső név (a keresztség/névadás kivételével) a nők leánynevének a használata: Hillary Rodham Clinton, illetve én is így használtam a nevem: Enikő Molnár Basa.

Basa Molnár Enikő (USA)

VISSZHANG

Nem mondom meg

Nem akarom című cikkében (Édes Anyanyelvünk 2004/2: 15) Wacha Balázs magyarázatot ajánl a következő (és hasonló) példamondatok furcsaságára:

- (1) a. #*Nem mondja meg, mert nem sikerült beszereznie a megfelelő adatokat.*
b. [*Hány óra van?*] #*Nem mondom meg, mert nincs nálam óra.*
- (2) #*Nem adja vissza, mert véletlenül eltörte.*

Wacha magyarázata abból áll, hogy bizonyos igék (pl. *megmond, visszaad*) esetében „az egyszerű kijelentő mód használata nemcsak az ige kifejezte tartalom fennállásáról tudósít, hanem az adott cselekvés akarásáról is”, így pl. *megmondja* azt jelenti, hogy 'meg akarja mondani és megmondja', míg *nem mondom meg* azt, hogy 'nem mondom meg, mert nem akarom'. Tehát Wacha szerint a fenti példamondatok furcsasága arra vezethető vissza, hogy a tagadás az adott cselekvés akarását is tagadja, de mivel az elmaradt cselekvés itt igazán nem az alany által jelölt személy akaratán vagy szándékán múlik (ahogy a *mert* kötőszós tagmondatok világosan leírják), az ilyen példák ellentmondó benyomást keltenek. Wacha helyesen megjegyzi, hogy a fenti példák jók lennének, ha közvetlenül a *tud* igét tagadnánk: *Nem tudom megmondani, mert nincs nálam óra* stb.

Bár Wacha magyarázata első látásra meggyőzőnek tűnik, ha közelebbről nézzük az ügyet, felmerül egy probléma, mégpedig az, hogy azt várnánk, hogy a következő példamondatok ellentmondóak legyenek, viszont nem azok:

- (3) a. *Meg akartam mondani, de nem mondtam meg.*
b. *Nem akartam megmondani, de megmondtam.*

Ha Wacha magyarázatát elfogadnánk, akkor (3a) azt jelentené, hogy 'meg akartam mondani, de nem mondtam meg, mert nem akartam' és (3b) azt, hogy 'nem akartam megmondani, de meg akartam mondani és megmondtam', ugyanakkor világos, hogy (3a) és (3b) nem ezt jelentik. Hasonló ellenérv a *visszaad* ige segítségével is konstruálható.

Szerencsére van egy másik magyarázat, ami számot tud adni az (1)–(2) furcsaságáról, anélkül, hogy a (3) alatti problémát okozná. Tegyük fel, hogy a *megmond* és a *visszaad* jelentése a kijelentő módban (akár tagadott mondatban is) egy bizonyos feltételt tartalmaz, mégpedig azt, hogy a tárgy által jelölt dolog már megvan az alany által jelölt személynek. A *megmond* esetében a tárgy a mondanivalót jelöli, így a feltevés szerint „ez a mondanivaló már megvan az alany által jelölt személy fejében”. Más szóval, a *megmond* használata a kijelentő módban (akár tagadott mondatban is) feltételezi, hogy az alany által jelölt személy már tudja, hogy mit mondana. Hasonlóképpen a *visszaad* jelentése a kijelentő módban feltételezi, hogy a tárgy által jelölt dolog (pl. egy könyv) már rendelkezésére áll az alany által jelölt személynek.

Ha az új magyarázatot alkalmazzuk az (1)–(2)-re, akkor nyomban világos, hogy miért furcsák: a *mert* kötőszós tagmondatok vagy tagadják az illető feltevést, vagy nem adnak igazi okot a cselekvés elmaradására. Az (1b)-ben pl. ez a következőképpen alakul: a háttérbeli kérdés az, hogy hány óra van; *nem mondom meg* – a feltevés szerint már tudom az időt (mivel ez itt a mondanivaló); *mert nincs nálam óra* – ez vagy implikálja, hogy mégsem tudom az időt (és ezáltal ellentmond a feltevésnek), vagy nem írhat le igazi okot, ami miatt nem mondom meg az időt (mert ha már tudom az időt, nem kell óra ahhoz, hogy megmondjam). Akárhogy nézzük az ügyet, az (1b) furcsa lesz. A helyzet az (1a)-ban és a (2)-ben egyszerűbb, mert mindkét esetben a *mert* kötőszós tagmondat lényegében tagadja az illető feltevést. Továbbá megfigyelhetjük, hogy a (3) már nem okoz problémát, mert a jelenlegi magyarázat szerint a *megmond* és a *visszaad* jelentése nem tartalmaz akaratlagosságot (még a kijelentő módban sem), így teljesen elképzelhető, hogy meg akarok mondani valamit anélkül, hogy megmondanám (mint a (3a)-ban), vagy hogy nem akarok megmondani valamit, de megmondom (mint a (3b)-ben). Mindkét esetben fennáll viszont az a feltevés, hogy már tudom a mondanivalót.

Piñón Kristóf
pinon@nytud.hu

Matek szakkör – matekszakkör

Az Édes Anyanyelvünk 2004. decemberi számában olvasható Kardos Tamás cikke a *bontott téglá burkolat* alakulat helyesírásáról. Ezen felbuzdulva írok most egy újabb egybe-külön írási problémáról.

Fontosnak tartom a nyelvművelés ügyét, ezért is járok nyelvhasználati, helyesírási versenyekre. Az Implom-versenyre készülvén, egy helyesírási feladatgyűjteményt forgatva szúrta szemem az, hogy – legalábbis a feladatgyűjtemény szerint – például a *matematika szakkör* szóalakatot külön kell írni. Nem fért a fejembe, hogy ha a *matektanár-t*, sőt a *matekóra-t* is egybe kell írni, a *matekszakkör-t* miért külön? A biztonság kedvéért utánanéztam: a Magyar helyesírási szótár (Akadémiai Kiadó, 1999) *szakkör* címszavánál a *kémia szakkör* különírt forma áll. A magyar helyesírási szabályai (Akadémiai Kiadó, 1984) szótárában is szerepel ez a szókapcsolat, és ott a szabályzat 114. pontjának a) alpontjára hivatkozik. E szerint „a foglalkozást, kort, minőséget, csoportot jelölő [...] főnévi jelzőket különírjuk jelzett szavuktól”. Ezért kell különírnunk például a *közgazdász szakértő, ajándék könyv* kapcsolatokat.

Ekkor értettem meg, hogy a feladatgyűjtemény és a szótárak szerint miért van különírva a *matematika szakkör*: hi-

szen ez a szókapcsolat eredetileg olyan emberek közösségét jelenti, akiket érdekel a matematika; a matematika szakkörbe járók összességét! Ez a jelentés azonban – legalábbis az én nyelvi környezetemben (Szekszárdon lakom, és a bonyhádi gimnáziumba járok) – már elhomályosult: a *matekszakkör* szót arra az időtartamra használjuk, amikor az órarenden kívül matematikával foglalkozunk. Így például előfordulhat, hogy egy diáknak a délelőtti matekóra után délután még matekszakköre is van. E jelentés használata esetén – úgy vélem – jogos az egybeírás! Az említett diák tehát (feltéve, hogy a szakkörön rendszeresen részt vesz) *matek szakkörbe* jár (különírva), de *matekszakkörre* jár (egybeírva)!

Végezetül egy másik problémát vetek fel, csak az általam helyesnek gondolt megoldást közölve. Egy távközlési cég az egyik hirdetésében „vezetékes SMS képes” készüléket kínál. Szerintem az alakulat helyes írásmódja *vezetékes-sms-képes*, esetleg *vezetékesesemes-képes* lehet. Ha valakinek biztos megoldása van, leköteleznie, ha a tudtomra adná!

Bitai Tamás
bitai@mail.x3.hu

Vers a házam

2004. december 17-én a Rátkai Márton Klubban ünnepi jubileumi gyűlést tartottak a vers- és prózamondó, valamint verséneklő előadó-művészek. Eppen negyedszázada, hogy az addig szétszórta tevékenykedő művészek közös otthonra letek: 1979 novemberében alakult meg a Hivatásos Előadóművészek Köre (EK) azzal a céllal, hogy legyen végre ennek a művészeti ágnek is szakmai és érdekképviseleti fóruma.

Az előadóművészek őseiknek a hajdankori énekmondókat: a jokulátorokat, igriceket, regösöket tartják. Közvetlen elődeiknek pedig a huszadi század kiváló szavalóművészeit, akik versmondásukkal a nagy történelmi sorsfordulók eszmei előkészítői közé tartoztak. A 70-es és 80-as évtizedekben színre lépő előadóművészek zöme is ilyen szerepet vállalt. A színész versmondók mellett 40–50 főhivatású vers- és prózamondó, illetve verséneklő előadóművész járta az országot, olyan óriási volt az igény az általuk hirdetett bátor és szép szavakra. A sok száz meg ezer önálló est, író-olvasó találkozó, rendhagyó magyaróra, ünnepi műsor, gyermekműsor nagy érdeklődés mellett, sorozatokban, telt házzal ment. (Ez 25 év átlagában évente és fejeként 50–100 előadást jelentett.)

Az EK születésénél kiváló művészek bábáskodtak, elsősorban **Nagy Attila**, aki akkor a Színházművészeti Szövetség elnökeként a szakma védőszárnyait terjesztette ki az addig bizony mostohán kezelt művészekre, és a versmondás nagymamája, a Kossuth-, a Magyar Örökség- és legutóbb a Házam életműdíjjal kitüntetett érdemes művész, **Jancsó Adrienne**, aki az EK megalakulása óta betölti az elnöki tiszteket. Azon művészek névsora, akik a 25 év alatt saját fellépéseik mellett önálló esttel, rendhagyó magyarórával vagy együttes műsorban éveken át rendszeresen részt vettek és vesznek az EK rendezvényein is: **Bodó Györgyi, Bodor-Palkó Pál, dr. Böhm Edit, Breyer László, Eczi Margit, Erdei Iván, Erdélyi György, Havas Judit, Jancsó Adrienne, Kertész Lilla, Kovács P. József, Kozman Gusztáv, Márai Enikő, Mélykúti Ilona, Mohai Gábor, P. Nagy Gabi, Sellei Zoltán, Szabó András, Szentpál Mónika, Szűcs Ildikó, Tatay Éva, Tóth Zsóka, Tóth Zsuzsanna.**

Az EK létrejötte és rendszeres működése elsődlegesen **Kertész Lilla** előadóművész érdeme, aki a kezdetektől mind a mai napig fáradhatatlanul fogja össze a kollégákat. A másik alapító előadóművész, **Tatay Éva** – aki ugyancsak a kezdetektől fogva a hivatalos ügyeket intézi – borúlátóbb a szakma jövőjét illetően, mert nincs megfelelő utánpótlás. A kilencvenes évek közepéig rendszeresen tartottak hivatásos előadóművész vizsgákat, ahol ígéretes jelöltek tűntek fel, de 1996-ban művészettől idegen vizsgakövetelmények léptek életbe, ami elriasztotta a jelentkezőket. Az idén végre sikerült szakmailag megfelelően módosítani a rendeletet, de a sok évi várakozás után csüggesztően lecsökkent azok száma, akik a megmérettetésre vállalkoznak. Az EK ezúton is hívja azokat a fiatalokat, akik hivatásuknak érzik a versmondást, hogy jelentkezzenek szakmai vizsgára. Azokat, akik hasonlóan érznek, mint ezeknek a soroknak a költője: „Vers a rétem, vers a házam, / a hóesést versből ráztam, / napsugarat versből szőttem, / én magam is versből jöttem” (Devecseri Gábor).

T. É.

Beszédművelés az Egészségügyi Főiskolán

Amikor négy évvel ezelőtt felkérést kaptam a Debreceni Egyetem nyíregyházi Egészségügyi Főiskolájától arra, hogy művészeteket és beszédművelést oktassak az intézményben a diplomás ápoló szakos hallgatóknak – az első percben magam is elcsodálkoztam. Ugy gondoltam, hogy a főiskolának jellegéből fakadó egészségügyi (természettudományi, orvoslási) irányultsága nem kifejezetten vonzza a művészeti és a beszédművelési képzést.

Most a negyedik tanévben összegezni lehet a tapasztalatokat, a képzésnek pedagógiai, nyelvi nevelési, személyiségformáló konzekvenciáit. A tantárgy a jelenlegi struktúrában három féléves. Az első félévben a hagyományos művészeti ismeretek keretében a művészettörténeti kurzusok áttekintését tűztük ki célul. A kiselőadást is tartó hallgatók beszédminőségének tapasztalatai jó alapot szolgáltattak a következő két félév munkájához, a beszédművelési gyakorlatok végzéséhez. A második félévben a beszédlelzési, hangképzési, hangkapcsolat-kiejtési problémákkal foglalkoztunk, majd az ejtészhibák és beszédhibák típusait, végül a magyar artikulációs bázis jellemzőit tudatosítottuk. A harmadik félévet teljes egészében a mondat- és szövegfonetikai eszközökkel való ismerkedésre és ezek gyakorlására fordítottuk.

A beszédművelési gyakorlatok végzése során tapasztaltam bátortalan, feszült próbálkozásokat is, de ezeket – a jó ügy érdekében alkalmazott pedagógiai tapintattal – sikerült rendre feloldani. A záró félév végén, az utolsó órákon – mintegy bemutatva előadói készségüket – minden hallgató két szöveget olvasott fel. Az egyik az általam kijelölt kötelező szöveg volt: Honosítsátok meg a szép beszéd divatját!, míg a másikat szabadon választhatták az esszé- vagy a szépirodalom köréből. Amikor félév végén aláírtam az indexeket, arra gondoltam, hogy a szép és igaz szó szolgálatára hívtam meg őket, és ma is bizom abban, hogy értelmiségi létük során, a betegágyak mellett vagy a védőnők felelősségteljes munkája közben eszükbe jut, hogy nemcsak az a fontos, hogy mit monddunk, hanem az is, hogyan mondjuk.

A tantárgy főiskolai óráin kívül néhány – a közelmúltban kialakult – ünnepi alkalom, rendezvény szélesítette a szorosan vett tantárgyi hatást. Vendéglelőként egy ikonfestő és költő házaspárt hívtam meg művészetük közvetlen bemutatására. Több éve fontos rendezvénye a városban működő három főiskolának a szavalóverseny. Az egészségügyiek – függetlenül attól, hogy tanítom-e őket – kéri és elvárják, hogy segítsem a versenyre való felkészülésüket. Szép hagyomány, hogy a főiskolán adventben, a karácsonyvárás hangulatában irodalmi műsorra kerül sor. 2003-ban az „irodalmi elmélkedésen” a védőnő szakos hallgatók mutattak be a témába illő verseket és prózai részleteket. Amikor az első diplomásápoló-csoport befejezte a három féléves stúdiumot, meglepetésként kiránduláson kerestük fel Szabolcs-Szatmár-Bereg irodalmi, történelmi és néprajzi emlékhelyeit.

Szeretik a hallgatók ezeket az órákat, mert a sok természettudományi és orvoslási stúdium közben ez a kikapcsolódást jelenti. A tantervi követelmények teljesítése mellett a jóízű beszélgetések, a lelki felüldülések alkalmi is. Abban csak reménykedem, hogy egy-egy kilépő évfolyam a szigorú szakmai képzésen kívül a „szépen magyarul és szépen emberül” eszményéből is visz valamit magával.

Ők talán már érzik, hogy a szó köntösét magára öltő gondolat belső világunk tükré, és tudatosan vállalják a megszólalás felelősségét.

Csermely Tibor

A szótárak szerepe a nyelvhasználat korszerűsítésében

Január 28-án és 29-én tudományos értekezletet tartottak a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen a Magyar és Általános Nyelvészeti Tanszék, az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége és a Bolyai Társaság szervezésében. Ezen az értekezleten a hangsúlyos témát a kétnyelvű szótárak, illetve azok szerepe jelentette. Az előadók: Fóris Ágota, Szabó Mihály Gizella, Murvai Olga és Péntek János amellek, hogy rámutattak a szótárírás hibáira, a rossz fordításokra, a téves értelmezésekre, arra is felhívták a figyelmet: a szótárnak iránymutatónak kell lennie a nyelvet használók számára, és részt kell vennie a nyelvhasználat korszerűsítésében, a tudományok birtokbavételében. Az előadók szerint ügyelni kell a szótárnak az eltűzött magyarításokra, de olyan rossz fordításokra sincs szükség, mint *fekete kecske* zerge

helyett, *élesszög* helyett *hegyesszög* helyett, *mező* alföld helyett stb. Az értekezlet első felében jobbára az informatika, biológia, kémia, földrajz terminológiája került nagyító alá, szünet után pedig a nemrég megjelent Magyar–román közigazgatási szótárról beszélt Péntek János egyetemi tanár. Szó volt még az Erdélyi magyar szótörténeti tárról, a tankönyvek szakkifejezéseiről, nyelvezetéről, a készülő közgazdasági szótárról, valamint a Szabó T. Attila Nyelvi Intézetben készülő szótárakról (előadók: Fazakas Emese, Székely Győző, Szász Lőrinc, Somai József, Benő Attila). Azt is eldöntötték: ebben az évben A magyar nyelv napjai elnevezésű rendezvényt Brassóban, az Áprily Lajos Gimnáziumban tartják áprilisban.

Komoróczy György

Új szavak, kifejezések (34.)

Az új értelmező kéziszótárban nem található szavakból és kifejezésekből nem okvetlenül az első előfordulásokat szemléljük. Várjuk olvasóink észrevételeit is!

adam – adóhivatali adómegállapítás (új mozaikszó). Pl. Eva után *adam* (Népszabadság, 2004. december 10.).

betárcsázós program – olyan titkos program, amely internetezés közben a használó tudomása nélkül a számítógép által felhív különböző telefonszámokat.

bugyi – lásd *genotherm*

csendes gyilkos – a szén-monoxid-mérgezés metaforikus megnevezése. Pl. „Miótán a »*csendes gyilkos*« színtelen és szagtalan, teljes bizonyosságot a mérgezőeszesélyről érzékszerveinkkel nem szerezhetünk” (Népszabadság, 2004. nov. 22.).

egérpad – egéralátét; az angol *mouse pad* (egéralátét) félig magyarosítása, tulajdonképpen fordítása és értelmesítése. (Lásd még a 4. oldalon található cikkünket is!)

foglalt ház, foglalható-kultúra – házfoglalók által ideiglenesen megszállt ház; általuk indított mozgalom (Népszabadság, 2004. november 8.).

genotherm – áttetsző, befűzhető műanyag irattartó. Más néven: *bugyi, koton*. (Szótárakban még nem fellelhető szó.)

járolap – lakásban vagy külterületen lerakott nagy teherbírású, fagyálló, mintás, égetett, lap alakú cserép.

koton – lásd *genotherm*

mozogda – a *wellness*-re kitalált magyar szó (a Fábry-show 2005. február 10-i adásában hangzott el).

okostelefon – sokfunkciós, számítógépre emlékeztető (mobil) telefonkészülék. A *kommunikátor* szóra tett új javaslat. (Népszabadság, 2005. febr. 11.)

padlólap – lakásbelsőben lerakott, nagy teherbírású, mintás, égetett, lap alakú cserép.

születési név – az új családjogi törvény alapján lehetséges névváltoztatások miatt bevezetett új fogalom, a születéskor kapott (első) név.

uzsonnarúd – a hosszúkás kenyér (bagett) magyar megnevezése (egy kenyércímkén volt olvasható).

üvegbeton – építkezésnél használható, a hagyományos beton mechanikai tulajdonságait elérő áttetsző, átlátszó anyag; magyar találmány.

Vírusíró – számítógépes vírust, férget készítő szakember (Világgazdaság, 2004. június 20.).

B. G.
balazsge@due.hu

Beszámoló a 6. Országos Kossuth Lajos Szónokversenyéről

2004. november 12-én és 13-án tartottuk meg a 6. Országos Kossuth Lajos Szónokversenyt. 57 versenyző vett részt az izgalmas vetélkedésben. Nagy örömrőlre a határon túlról is sokan eljöttek, harminchárom versenyző kísérő tanáraikkal együtt. Az első napon a kötelező beszédeket hallgatta meg a zsűri, a beszéd témája nehéz és aktuális volt, egy idézet Petőfi Sándortól: „Magyar vagyok. Mi mostan a magyar...” – Európában? A második napon került sorra a háromperces rögtönzés. A versenyzők három csoportot alkottak, s mindegyik csoport két-két témát kapott, melyek közül választani kellett. A témákat az első nap lezárta után határozta meg a zsűri: 1. Szinglinek érzem, oh Ádám, magam (Az új nőideál?); Elvesztette a fogadást – megette a kalapját egy angol képviselő; 2. Showbávnányá változnak (Sztár..., szupersztár..., megasztár); Egy kutya „mégében” lenyelte gazdája mobiltelefonját; 3. Megméréttél és nehéznek találtattál (A gyerekek 40 százaléka elhízott); „Bugyihíradó” a miskolci tv-ben.

A verseny eredménye: 1. *Hevér Lóránt* (Újvidéki Egyetem, Zombori Tanítóképző Kar), 2. *Gergely Előd Gellért* (Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem) és *Dudás Róbert Gyula* (Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola), 3. *Varga Sándor* (ELTE BTK főiskolai szak) és *Lukács Ákos* (Miskolci Egyetem, Comenius Tanítóképző Főiskolai Kar, Sárospatak); közönségdíjas: *Gergely Előd Gellért*; különdíjasok: *Furó József* (Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar), *Sin Edina* (Ungvári Nemzeti Egyetem), *Szárás László* (ELTE BTK főiskolai szak), *G. Tóth Anita* (Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar).

Adamikné Jászó Anna

HÍREK

Az *Édes anyanyelvünk* pályázat II. fordulójának díjátadó ünnepsége 2005. január 21-én volt a Nemzeti Múzeumban. A nyertesek névsorát az NKÖM honlapján lehet elolvasni.

*

Nyiri Antal *Szófejtések és nyelvtörténeti tanulmányok* című kötetének bemutatója 2005. február 24-én volt a szentesi Városi Könyvtárban. A kötetet **Galgóczi László** egyetemi tanár és **Sinkovics Balázs** egyetemi tanársegéd ismertette.

*

Az *Implom József középiskolai helyesírási verseny* Kárpát-medencei döntőjét 2005. február 24–26. között tartották a gyulai Erkel Ferenc Gimnázium és Informatikai Szakképző Iskola szervezésében. A rendezvényen előadást tartott **Balázs Géza**, **Bencze Lóránt**, **A. Jászó Anna**, **Horváth Béla**, **Benkes Zsuzsa**, **Nagy L. János** és **Péntek János**. A megoldásokat **Takács Edit**, **N. Császi Ildikó**, **Cs. Nagy Lajos** és **Seregy Lajos** értékelte.

*

Józsa Péter emlékére *szemiotikai konferenciát* rendez a Magyar Szemiotikai Társaság 2005. április 22-én Nagyrákoson.

*

Öt éves a *Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport*. Az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszéke mellett működő, több egyetem és főiskola munkatársaiból szerveződő csoport az elmúlt öt évben rendszeres szakmai találkozói mellett elkészítette és megjelentette a magyar nyelvstratégiát, a magyar nyelvi kultúra jelenéről és jövőjéről szóló tanulmánykötetet, két konferenciát szervezett a Magyar Tudományos Akadémián, három vidéken (Nyíregyháza, Eger, Szombathely), valamint elkészítette a magyar nyelvhasználati szótárt. A kutatócsoport június 16-i, ünnepi ülésén összegzi eddigi tevékenységét, és kijelöli jövőbeli feladatait.

*

„*Egység a megosztottságban*” címmel rendezi meg a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága a X. Anyanyelvi Konferenciát 2005. augusztus 15–18. között a szlovákiai Rév-Komáromban.

Szerkesztőségünkbe beérkezett új nyelvészeti kiadványok

Balázs Géza: „A magyar nyelv előmozdításáról...” Vitairat a nyelvművelésért. Akadémiai, Budapest, 2005.

Beke József: Zrínyi-szótár. Zrínyi Miklós életművének magyar szókészlete. Argumentum, Budapest, 2004.

Cseresyési László: Nyelvek és stratégiák, avagy a nyelv antropológiája. Tinta, Budapest, 2004.

É. Kiss Katalin: Anyanyelvünk állapota. Osiris, Budapest, 2004.

Helyesírási szabályzat és szótár. Mai példák és a vonatkozó szabálypontok feltüntetéseivel. Szerk.: Nagy Émilvia,

Szabó Zsolt. Újhold Könyvkiadó, Kiszújszállás, 2004.

Szaknyelv és szakfordítás. Szerk.: Dróth Júlia. Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Gödöllő, 2004.

Szili Katalin: Tetté vált szavak. A beszédaktusok elmélete és gyakorlata. Tinta, Budapest, 2004.

Tolcsvai Nagy Gábor: Alkotás és befogadás a magyar nyelv 18. század utáni történetében. Aron, Budapest, 2004.

Tolcsvai Nagy Gábor: Nyelv, érték, közösség. Gondolat, Budapest, 2004.

PONTOZÓ

Legelőször is a 2005. évi 5. számunkban közölt rejtvények megfejtését adjuk közre.

I. Ide – oda. 1. Győzelem. 2. Minta. 3. Akarva. 4. Alábukik. 5. KSH. 6. Hajóhad. 7. Dánia. 8. Alászáll. 9. Levélnyomó. 10. Óhaj. 11. Thorma. 12. Anti. A két keresett író: Gvadányi és Mikszáth.

II. Egy cí-met ke-re-sünk! 1. Rangos – harangos. 2. Tán – aztán. 3. Kiló – kiálló. 4. Borít – bodorít. 5. Háló – hálózat. 6. Szelel – el-szelel. 7. Porít – szaporít. 8. Kacsint – bakacsint. 9. Ló – lódul. A keresett kötet cím: Ha az áldozat elszabadul. Szerzője Vasadi Péter.

III. Nyolcszor nyolc. 1. Igazgató. 2. Andersen. 3. Hagyaték. 4. Sátorlap. 5. Ökölvívó. 6. Hacacaré. 7. Bajnoknő. 8. Csermely. Az átlóban olvasható festmény cím: Ingovány, a soroknak 5., 2., 1., 8., 6., 7., 4. rendbe való átcsoportosítása után pedig: Ónarkép. Mindkét festménynek a száz éve elhunyt Lotz Károly az alkotója.

IV. Szó-met-sző. (Zárójelben néhol egy-két olyan, szintén jó megoldást is közlünk, amelyet aránylag sok olvasónk küldött be.) 1. Hófelhő. 2. Kergékör (fügefá, legelő). 3. Térképtár. 4. Kormánykőr. 5. Fenyőfa. 6. Tepertő. 7. Kőrákó (kirakó). 8. Dárdó (guriga). 9. Kovakő. 10. Hetvenhat (negyvennégy, hetvenhét).

V. Márai Sándor a nyelvről. Hallgatni is csak magyarul tudok arról, ami számomra becses.

Azok közül az olvasóink közül, akik megfejtésükkel megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 80 pontot, a következők részesülnek könyvjutalomban: Balázs Gergely, Kecskemét, Pf. 34. (6001); Bárdos Eszter, Ózd, Zalai út 11. I. 3. (3600); Halmos Erzsébet, Tiszalök, Kossuth u. 104/a (4450); Jármay Gyula, Miskolc, Pozsonyi u. 62. II. 1. (3526); Képes Gáborné, Mátészalka, Bajcsy-Zsilinszky u. 27. (4700); Kovácsné Doroszai Ágnes, Szolnok, Ispán krt. 5. VI. 6. (5000); Schalkovszky Gézané, Budapest, Virág u. 20. V. 256. (1045); Telepőczki Gábor, Buj, Petőfi S. u. 20. (4483); Zábrády Orsolya, Győr, Rónay Jácint u. 11. (9026); Zerinváry Lajosné, Békéscsaba, Derkovits sor 3. (5600). Nyereményükhöz szívből gratulálunk!

A Pontozó új feladatai

I. Verscímanagrammák. Rejtvényünkben tizenegy rövid mondatot, illetve szót, kifejezést közlünk. Mindegyik egy száz évvel ezelőtt született költő egy-egy versének címe, azaz hogy annak anagrammája. Megfejtőink feladata az, hogy az egyes betűcsoportok betűinek ügyes átrendezésével rátaláljanak az eredeti verscímekekre, s egyúttal válaszoljanak arra is, ki a versek alkotója. (Ez utóbbi nem lesz nehéz feladat.) Segítségül eláruljuk, hogy a verscímekek kezdőbetűiből fölülről lefelé összeolvasva ugyanezen költő még egy versének a címét kapjuk meg! A költő nevéért 5, a verscímekekért 1–1, a hibátlan megfejtésért pedig, amely a függőlegesen összeolvasható címet is tartalmazza, újabb 5 pont jár. A teljes megfejtéssel tehát olvasóink kivághatják a 21-et!

1. A székre állt .....
2. Te, és műveltség? .....
3. Hajós .....
4. Megment e kenet .....
5. Nem is te... ..
6. A nép száma .....
7. Ime, még dalos a nyár .....
8. Tüneményre lel .....
9. Veresné a párom .....
10. S vár a Tisza .....
11. Jó barát, ennél-e? .....

II. Hétszer hét. Olvasóink feladata a meghatározásoknak megfelelő, hét betűjegyű álló szavak beírása. Helyes kitöltés esetén a bal felső saroktól a jobb alsó sarokig, és a bal alsó saroktól a jobb felső sarokig tartó átlóban irodalmi életünk egy-egy je-

les képviselőjének a nevét olvashatjuk. Megfejtése 7 + 7, összesen 14 pont.

1. Tájszóval: botos.
2. Rálép
3. Iddogál
74. Csatamező
5. Rovarevő madár
6. Ádám (színész, 1925–1989)
7. Fecseg

III. Szó-ta-go-ló. 2004. évi 4. számunk egyik rejtvényében megfejtőink már összeállíthattak olyan mondatokat, amelyek oda-és visszafelé szótagonként olvasva ugyanúgy hangzanak. A megfejtésként beküldendő mondatok, szókapcsolatok akkor hét szótagból álltak, ezúttal kilenc szótagú megoldásokat várunk. Minden megfejtés 3 pontot ér, a hibátlan megoldás tehát 18-at!

1. Előnyös, ha a hét vezér egyikéé ez a kirándulójához
2. A hét egyik napján butácska a Duna jobb partján lakó Katinka
3. Aprókat lépegetően esedező Péterke
4. Jó hangulatú, de nem budapesti italmérő helyiségem a kegyelmedé
5. Észrevette Ida varázslatos itókáját
6. Megszelídült egy szaporán lélegző, be nem tört rigai mén

IV. Csupa földrajz! Megfejtőinknek a földrajzi témájú meghatározásokra egy-egy ötbetűs, illetve öt betűjegyű választ kell adniuk. Ha megoldásuk helyes, a válaszok kezdőbetűiből egy magyar földrajztudós vezetéknevét, az utolsó betűkből pedig egyik művének címét olvashatják össze. A keresett névért és címért 8 + 8, azaz 16 pontot lehet szerezni!

1. Somogyi község
2. Város Szíriában
3. Európai határfolyó
4. Irányítószáma 9221
5. Ebben a községben van „A magyarokhoz” költőjének emlékmúzeuma
6. Az olasz földrajzi nevekben a. m. 'nyugat'
7. Japán nagyváros
8. Szövetségi terület Kanadában

V. Csoóri Sándor a nyelvről. Februárban töltötte be 75. életévét a nemzeti elkötelezettségű, jeles író és költő, Csoóri Sándor. Keresztrejtvényünk fő soraiban ebből az alkalomból tőle idézünk egy figyelemre méltó megállapítást. Megfejtése 25 pont.

Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 94 pont, de már 75 pont is elég ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. Könyvjutalomban tízen részesülnek. A rejtvények megoldását **2005. május 31-éig** kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden rejtvényt szerető olvasónknak sikeres megfejtést és hozzá jó szórakozást kívánunk – a rovat gazdájával, **Grétsy László**val együtt – a rejtvények szerzői:

Bencze Imre (III.), Doroszai Elekné (IV.), Harmati Gizella (I.), Láng Miklós (II.), Schmidt János (V.)

MÚLTÓRZÓ NYELVÜNK

1	2	3	4	NY	5	6	7	8	9	10	E	11	12	E
13					14							15		
16				17							18		19	
20			21					22			23			
24		25			26				27				28	
29					30			31	32			33		
GY							L		34					N
			35			36		37		38			39	
40		41			42		T		43			44		Z
45	46				47			48						
49			50			51				52				
53					54			55	56					57
58			É		59			60				61		
62		63		64							65			
66														

VÍZSZINTES: 1. Csoóri Sándor szavainak első része. 13. József Attila verse. 14. Felsőbb hivatal utasítása. 15. Rökkát használ. 16. Após, népies szóval. 17. Az USA úrrepülőgép-flottájának 4. tagja. 19. Csendes Don! 20. Az asztácium vegyjele. 21. Friedrich Dürrenmatt színműve. 22. Középen folytató! 23. Muzsika. 24. ... Petrovna; Szvidrigajlov felesége Dosztojevszkij Bűn és bűnhődés című regényében. 26. Múlását az óra jelzi. 27. ... Derek; amerikai színésznő. 28. Futótáv vége! 29. Aki ellen a bírósági eljárás folyik. 31. Az R-GO együttes alapító frontembere (Róbert). 34. Útésre szikrát adó kő. 35. Azonos mássalhangzók. 36. Németország sportjele. 38. Május eleje! 41. A feleségem története című regény írója (Milán). 45. Drágább nézőtéri ülőhely. 48. Becézett Mátyás. 49. Lázban van! 50. A Balaton is ez. 51. 18. századi pap, egyházi író (Péter). 52. Vastag jég rianásának hangja. 53. A kilenc bolygó egyike. 54. Ösztökélő szócska. 55. Egykori portugál pénzegység. 57. Sál végei! 58. Középen vonják! 61. Idegen előtag: azonos, egyenlő. 62. Északnyugat, röv. 64. ... fide; a legjobb hiszemben, latinul. 65. Magyar kártyával úzott játék. 66. Sárgás színű húsító csemege.

FÜGGŐLEGES: 1. Csoóri Sándor szavainak harmadik, befejező része. 2. Olyan, ahová az éltető sugarak nem jutnak el, költői szóval. 3. ... Sumac; a „perui csalogány”. 4. Pára! 5. Elektrotechnikai márka. 6. Valamely közösségre, korra jellemző gondolkodásmód. 7. ... mala; John Knittel regénye. 8. Ilyen virágzata van a kapornak. 9. A sakkjátszma végét jelenti. 10. Budapesti Tanárképző Intézet (a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem kara), röv. 11. Színfal része! 12. Kortárs színművész (Erika). 17. Palásthy György gyermekfímje (1969). 18. Rendes, hétköznapi. 21. A Csoóri-idézet második része. 25. Rassemblement pour la République (Jacques Chirac alapította gaulle-ista párt), röv. 27. Az élettani vizsgálatokban statisztikai módszereket alkalmazó tudományág. 30. Idegvegződés! 32. Zsámbék határai! 33. Oboa végei! 37. Borzalmat keltő hatásra törekvő színmű. 39. Réti fűvet tövig vág. 40. Az egyik szófaj. 41. Félig fölél! 42. A gy zöngétlen párja. 43. A bárium vegyjele. 44. Libra (a Mérleg csillagkép latin neve), röv. 46. Párizs folyója. 47. Komisz (kölyök), népiesen. 54. Huszonnégy órai. 56. Első gazdasági gépgyárunk rövidített neve. 59. Ecin-...; folyó a Belső-mongóliai-fennsík nyugati részén, vidékét az ókori Selyemút is érintette (GOL). 60. Hegység Marokkóban (RIF). 61. Idegen eredetű főnévképző. 63. Az ittrium és a nitrogén vegyjele. 65. Virslidarab!

Schmidt János

Kereszt(t)ények

A karácsony alkalmából ország-szerte felállított ötméteres fake-resztek felirata kapcsán fel kell tegyék egy *keresztkérdést*: megszületett a Megfeszített? A kereszténység közterületekre kihelyezett jelképének talapatán ugyanis – felkiáltó mondatként – ez állt.

A „Megszületett a Megfeszített!” felirat többek szerint fogalmi zavart tartalmaz. Hiszen Jézus megfeszítése időben később történt: aki megszületett, az még nem megfeszített, csak később vált azzá. Ezt az időrendet a két szó kikerülhetetlenül sugallja, de ugyanez a zavaró helyzet nem állna elő a *Megváltó* szó használata során.

Csakhogy e rövid üzenetnek más feladata is volt. A keresztállítási missziót ugyanis másfelől azzal támadták, hogy nem illik a karácsonyhoz. A fenti – egyes laikus nyelvemlékek nemtetszését is kiváltó – felirat arra a teológiai igazságra mutat rá, hogy Jézus megtestesülése és megváltó szenvedése nem választható szét egymástól; azért jött el közénk, hogy életét a kereszten szeretetből elveszítse (1Jn 4,10).

A *Megfeszített* – nagy kezdőbetűvel – rokon megnevezése Krisztusnak. Előbbi a címe Nyirő József kiváló drámájának is, illetve az abból született rockoperának és zenei albumnak.

Mindezek után inkább azt fogalmazhatnánk meg kritikaként, hogy az isteni személynév elé nem lenne szabad határozott névelőt írni. Tárgyalt szókapcsolatunk azonban elég furcsán hangzana anélkül, mivel a *Megfeszített* tulajdonnévként kevésbé használatos. S ha már a hagyomány elve alapján a katolikus köszöntésben (*Dicsértessék a Jézus Krisztus!*) is megtarthattuk a névelőt, engedessék meg ez esetben is!

A reklámfeliratok kapcsán gyakran vitázunk arról, meddig mehetünk el a szójátékokban, hogy a magyar nyelv szabályait ne sértsük. Jelen esetünkben azonban a fenti *keresztkérdés* körüljárása után megállapíthatjuk: ez már *ténykérdés*. *Kereszténykérdést* pedig ne csináljon senki!

Novák Előd

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

Csányi Sándor és Gyurcsány Ferenc kézfogója az OTP Bankban folytatott tárgyalások előtt

A Népszabadság egyik tavalyi őszi képaláírása szerint a bankelnök és a miniszterelnök kézfogása egyben *kézfogó*, azaz *eljegyzés* is volt. Most már csupán az esküvő meg a gyermekáldás van hátra. Figyeljük a híreket! (K. G.)

ÖTVÖS Kossuth u. 24.
Tel: 31-668

Arany ékszerek készítése
3400 Ft/g-tól
hozott arany esetén
1400 Ft/g-tól

Katalógusból: közel 1000 féle gyűrű,
- nyak és karláncok
- fehérarany ékszerek
JEGGYŰRŰK!
Megvalósítjuk saját elképzelésedet is!

nyitva: H: 9-17, K: 9-17 SZ: 9-17, CS: 11-19 P: 9-17, SZ-V: ZÁRVA

Először *jéggűrű*-re gondoltam, de látom, ez bizony *jegygyűrű* akar lenni. (B. G.)

Főnökalvási felmérés: hogyan szunyad a góré?

A vezető pozícióban lévőeknek csaknem a fele arra panaszkodik, hogy ... és a helyesírástudás. A hibát – és egyben remek adóniszi sort: *szunyad a góré* – Papp József (Pécs) találta a Dunántúli Naplóban.

● Mindenki egészséges – szolgált a leginkább várt diagnózissal dr. Kausz István, a magyar úszóválogatott orvosa. Szavai a gárda első számú olimpiai reménységének tekintett Cseh Lászlóra is vonatkoznak; az ifjú klasszis megerősítette ezt. „Igaz, hogy a repülőgépen bedagadt meg fájt is egy kicsit a lábam, de most már rendben vagyok. Lelohadt a duzzanat, s az edzésen egészen jól ment az úzás. Remélem, minden stimmel majd a rajtig és persze azután is...” – mondta a cseh.

Sajnálatos, hogy az egyik legtehetségesebb úszó nem a magyar csapatot erősíti (legalábbis a cikk írója szerint). Szerencsére az olimpiai hazánkat képviselte, és nem szerepelt *csehül*. (A Népszabadság 2004. augusztus 13-i számában találta Tóth Marcell komáromi olvasó, a Jókai Mór Gimnázium tanulója).

**KIPUFOGÓ
AMBULANCIA**

Kipufogó,
vonóhorog,
katalizátor
eladás, szerelés
valamint
általános javítás
minden autótípuson.
(fék, kuplung, stb)

1000-Ft
Kedvezmény a szerviz díjából!

Egyszer már írtam ebben a lapban a *kipufogó szerviz*-ről. Most itt a *kipufogó ambulancia* is (egy másik cég hirdetésében). A többi helyesírási hiba ehhez képest szót sem érdemel! (K. G.)

401-0981

Job Nr. 00573

Baby piramis

Melyik passzol bele vagy a tetejére?
12-36 hónapos korban az első építési élmény.
A szortírozás és építés élménye 8 színes
részsel, minden vidám motívummal, játszva
trenirozza a szem és a kéz koordinációját.
Imp. és forg.: Simba Toys Hungária Kft,
H-2051 Biatorbágy, Vendel park, Budai u. 4.

Ez a kis használati utasítás is játszva trenirozza nyelvi koordinációkat. (B. G.)